



کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: پولي سياست

ځانګه: بانګداري

تدوين کوونکی: خديجه سادات

ژباړونکی: مجيب الرحمن اميري

د څار کمېټه:

- محمد آصف ننگ د تخنيکي او مسلکي زده کړو معين
- ديپلوم انجنير عبدالله کوزاي د تعليمي نصاب رييس
- محمد اشرف وحدت په تعليمي نصاب کې د معينيت د مقام سلاکار

د تصحيح کمېټه:

- عبدالجميل ممتاز
- شيرآقا صنعت يار

د گرافيک او ډيزاين څانګې مسؤل: محمد جان عليرضايي

گرافيک او ډيزاين:

چاپ کال:

تيراژ:

چاپ ځل:

وېب پاڼه:

پاڼيک:

ISBN:

علی مومنی

۱۳۹۲ لمريز کال

۳۰۰۰ ټوکه

لومړی

www.d-tvet.gov.af

info@d-tvet.gov.af

1000 7670000300001

Ketabton.com

د چاپ حق د تخنيکي او مسلکي زده کړو له معينيت سره خوندي دی



ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی بی قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل څلیږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاوېدان
نوم د حق مو دی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر



د پوهنې وزارت پېغام

گرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلې دي. همدا بشري قوه او کاري مټې دي چې د هیواد انکشافی اهدافو ته د رسېدو لارې چارې طی کوي او د یوه ښکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي. انسان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انساني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه سوکاله ژوند د اسبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنگه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

له همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انسان نقش، د خپل ژوند د چاپیریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هېڅ حالت کې نه نفي کيږي او نه هم منقطع کيږي. په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اسلامي ارزښتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانستان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ستر او سپېڅلي هدف ته د رسېدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي. جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپېڅلو احکامو څخه الهام اخیستی؛ نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داسې اساس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نسل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحيې د هغوی پالنه نه یواځې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ گران زده کوونکي، محصلان، درانه استادان او مربیون باید په بشپړه توګه پوه شي، چې د ودان او ښکمرغه افغانستان ارمان، یواځې او یواځې د دوی په پیاوړو مټو، ویش احساس او نه ستړي کېدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کېدای شي په ډېرو برخو کې د افغانستان انکشافی اهداف تر لاسه شي. د دې نصاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، سمونونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرستو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیاوړو استادانو څخه رجامندانه هیله کوم چې د دې نصاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د ښکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

پانې	سرلیکونه	څپرکي
۱	پولي سياست	لومړی
۱۳	د پولي سياست وسايل او ډولونه	دویم
۲۵	د بودیجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سياست	درېیم
۴۳	د پیسو د ارزښت ساتل او استقرار	څلورم
۵۰		سرچینې او اخیستنې

سريزه:

هر هېواد او اقتصادي نظامونه ټاکلې اقتصادي موخې لري، چې هغو ته د رسېدو لپاره هڅې کوي. د بېلگې په توگه د پرمختيا په حال کې هېوادونه لکه د افغانستان اقتصادي نظامونه چې د اقتصادي ودې او پراختيا يې او موخو ته د رسېدو لپاره هلې ځلې کوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو کې هم د دولتونو اغېله موخه د کامل استخدام تامين او له تورم سره مبارزه ده، ترڅو د بيو ثابت ساتلو سره يو ځای د هېواد ملي پولي اعتبار د بې کارانو او کم عايد لرونکو له اعتراض سره مخ نه شي. په هره ټولنه کې مرکزي بانک، چې په اوسمهال کې د مهمو مالي موسسو څخه گڼل کېږي، د هېواد په دننه او بهر کې د اقتصادي سياست په بشپړتيا او د حجم په کنټرول کې مهم رول او اهميت لري. ياد اهميت په مستقيم ډول د ملي پيسو په رول او له بهرنيو اسعارو سره د هغو په ارزښت او ثبات ساتنې پورې تړلی دی، چې د مرکزي بانکونو د پام وړ بشپړتيا اسباب يې برابر کړي دي. د اقتصادونو په پولي کېدو سره، د پولي سياستونو رول او اهميت په ملي اقتصادي بهير کې د دولت د دخالت له مهمو اشکالو څخه گڼل کېږي.

د يوه هېواد پولي سياست د پيسو د حجم او مجموعي غوښتنې له مخې ډېر اهميت لري او کله چې دولت د اقتصاد موجود وضعيت مطلوب ونه بولي، مطلوب وضعيت ته د رسېدو لپاره، د موجود وضعيت ښه والی او يا ټاکلې شوې موخه ټاکلې لار ځان ته غوره کوي. د يادې مقولې اهميت ته په پام سره د هېواد په اقتصاد، پيسو او اقتصاد د پوهې ترلاسه کول نه يوازې د ټولو پوهنتونونو له درسي توکو څخه گڼل کېږي، بلکې اقتصادي فعالان هم د هغو اغېزو له امله چې د پولي سياست له اړخه يې منل، د دې ډول پوهې د ترلاسه کولو هيله من دي.

خديجه سادات

ټوليزه موخه:

له ټولي سياستونو سره بلدتيا.

پولي سياست Monetary Policy

ټوليزه موخه:

د پولي سياست عمومي موضوعگانې، مرکزي بانک او دندې يې، د مرکزي بانک اصلي او فرعي دندې

د زده کړې موخې:

- د دې څپرکي په پای کې به محصلان پر لاندې توکو برلاسي شي:
- له پولي سياست سره بلدتيا، لاملونه او د هغوی پېژندنه.
- د مرکزي بانک په اړه معلومات او د اقتصادپوهانو له نظره د هغه تصويب، تعريفونه، سوداگريز او اختصاصي بانکونه او د هغوی دکړنو څرنگوالی.
- د پولي سياست اصلي او منځنۍ موخې.
- د ټولني په اقتصادي پرمختگ کې د مرکزي بانک رول.

د پولي سياست مفهوم

پولي سياست هغه سياست دی، چې د مرکزي بانک له خوا د پيسو د وړاندې کولو د کنټرول او د اقتصادي عمومي سياست د اصلي موخو د ترلاسه کولو لپاره کارول کېږي. په بله وينا: پولي سياست د هغو تدبيرونو او تصميمونو له ټولگې څخه عبارت دی، چې د ټاکلو اقتصادي موخو، په ځانگړې توگه د ثبات د ټينگښت، استقرار او پولي ارزښت په موخه نيول کېږي.

د پولې سياست عاملين:

بانکي سيستم له درې ډوله بانکونو څخه جوړ دی، چې په لاندې ډول دي:

مرکزي بانک:

په اوس وخت کې مرکزي بانک د هر خپلواک او مقتدر هېواد لپاره د يوې مهمې مالي موسسې رول لري، ځکه دا موسسه د دولت د اقتصادي سياستونو په بشپړتيا، په ځانگړې توگه د پولې او مالي سياستونو په چوکاټ کې مهم رول لوبوي او کړنې يې د دولت د سمو اقتصادي او مالي فعاليتونو لپاره اړينې دي او د هېواد د پولې چارو مدیریت پر غاړه لري. مرکزي بانک د بانکونو د بانک په نامه هم يادېږي. مرکزي بانک په ځينو هېوادونو په ځانگړې توگه مخ پر وده هېوادونو کې د حکومت تر مستقيمې ادارې لاندې خپلې دندې ترسره کوي، خو د هر هېواد مرکزي بانک له نورو هېوادونو سره د دندو په برخه کې توپيرونه لري. پر دې بنسټ د وخت په اوږدو کې د مرکزي بانک د دندو د زياتوالي په پام کې نيولو سره يو لنډ او نه بدلېدونکی تعريف ستونزمن دی. سره له دې مرکزي بانک ښايي د مرکزي پولې موسسې په توگه چې د سوداگريزو بانکونو د دندو ټاکل، د دولت مالي استازيتوب او د هېواد د پولې سيستم رهبري کول پر غاړه لري، هم ياد شي.

اقتصاد پوهانو هم مرکزي بانک په بېلابېلو ډولونو تعريف کړی، د بېلگې په توگه، شو (Shw) مرکزي بانک د اعتبارونو د کنټرولونکي په توگه تعريف کړی دی. همداشان (How Trey) مرکزي بانک د پور لپاره د وروستني سرچينې په توگه تعريف کړی. يو شمېر پوهان د مرکزي بانک عمده دندې د پولې بنسټ ساتنه او ثبات بولي او يو شمېر بيا د مرکزي بانک له خوا د پيسو د نشريدو پر دنده ټينگار کوي. په هر حال کې سوداگريز بانکونه له خلکو څخه امانتونه نه قبليوي، ډېری کارونه چې سوداگريز بانکونه يې د خلکو پر وړاندې بايد ترسره کړي، نه يې ترسره کوي.

مرکزي بانک په مخ پر وده هېوادونو کې مستقل طبيعت نه لري، په ځينو هېوادونو کې نيمه مستقل طبيعت لري، لکه په کاناډا او انگليستان کې.

په يو شمېر هېوادونو کې مرکزي بانک بشپړ واک لري، لکه د امريکا په متحدو ايالتونو کې، چې رئيس يې د ولسمشر او مشرانو جرگې په وړاندیز ټاکل کېږي او د بانک رئيس يوازې د مشرانو جرگې (سنا) پر وړاندې مسووليت لري.

د مرکزي بانک موخه د نورو مالي موسسو په څېر دگټې ترلاسه کول نه دي، بلکې موخه يې د کنټرول له لارې د پيسو د ثبات او ارزښت ساتل او د حجم مراقبت او همداشان د نورو بانکونو او مالي موسسو د ناکامۍ مخنيوی دی او په ځينو هېوادونو کې د مرکزي بانک پانگه په خصوصي ملکيت پورې تړلې، خو د عامه موسسو په رديف کې راځي.

په نړۍ کې مرکزي بانک په دوه ډوله منځ ته راځي:

- ۱ - د سوداگريزو بانکونو د بشپړتيا او ودې له لارې، لکه د انگليستان مرکزي بانک.
 - ۲ - په ځينو هېوادونو کې مرکزي بانک لومړی د حکومت له خوا تاسيس او پانگه يې هم د حکومت له خوا برابرېږي.
 - ۳ - مرکزي بانکونه دوه مهمې دندې ترسره کوي، چې يوه يې د پيسو د عرضې کنټرول او بله يې د نورو بانکونو د ماتې مخنيوی دی. همداشان ځينې نورې دندې، لکه د معيادي امانتونو او سم لاسي امانتونو او ځينو نورو بانکي معاملو ترسره کول.
- په ټوليزه توگه مرکزي بانک لاندې دندې لري:
- ۱ - د بانک نوټونو خپرول.
 - ۲ - د دولت استازی، بانک لرونکی، سلاکار او مالي لارښود.
 - ۳ - د سوداگريزو او خصوصي بانکونو د نغدو او موجودو زېرمو ساتنه.
 - ۴ - د سوداگريزو بانکونو لپاره د پور چمتو کول.
 - ۵ - د هېواد د فلزي زېرمو او اسعارو اداره او ساتنه.
 - ۶ - د اعتبارونو کنټرول او د پولي سياست ترسره کول.
 - ۷ - د بانکونو ترمنځ د محاسباتو تصفيه کول.

د اقتصاد په پرمختگ کې د مرکزي بانک رول

د سوداگريزو بانکونو او مرکزي بانک موخې سره توپير لري او سوداگريز بانکونه يوازې درې موخې لټوي:

- ۱ - سيالي (رقابت).
 - ۲ - ساتنه يا محافظت.
 - ۳ - د عايد لاسته راوړل.
- خو د هر مرکزي بانک موخې، د بيو ثبات او اقتصادي وده، د بې کارۍ له منځه وړل او د تادياتو د بيلانس د تعادل منځ ته راوړل دي.
- تر ټولو مهم رول چې مرکزي بانک يې په اقتصاد کې لوبوي، د بيو ثبات او اقتصادي وده ده، ځکه د بيو د ثبات نشتوالی، د اقتصاد د بې ثباتۍ او د عايد د وېش د بې عدالتۍ لامل کېږي. يادې موخې ته د رسېدو لپاره له ځينو وسایلو څخه گټه اخيستل کېږي، د بېلگې په توگه د بازار د مارکيټ له سياست څخه چې د مرکزي بانک په وسيله د دولتي پور داسنادو پير او پلور ته رجوع کوي.
- کله چې په اقتصاد کې د بيو سطحې د لوړېدو په حال کې وي، د دې وضعې د کنټرول لپاره مرکزي بانک د دولتي پور اسناد خرڅوي، چې له مخې يې پيسې له اقتصاد څخه راټولېږي او خپلې زېرمې لوړوي. کله چې په اقتصاد کې پيسې کمې شي، له يوې خوا د پيسو د ارزښت پر لوړوالي

باندي اغېزه کوي او له بلې خوا پر پانګونې هم اغېزې کوي، يانې پانګونه کمېږي، چې دا کار په خپل وار د بيو د لوړېدو مخنيوی کوي.

په سوداګريزو بانکونو کې د زېرمو د بدلون يا په بانکي نرخ کې د بدلون سياست کولی شي اقتصادي ودې او پرمختګ ته لار هواره کړي.

د بېلګې په توګه، مرکزي بانک موخه لري، چې په مجموع کې اقتصادي ثبات رامنځ ته کړي، د سوداګريزو بانکونو له لارې د سوداګريزو بانکونو زېرمې لوړوي، ترڅو پانګوالو ته د پور ورکولو ځواک پياوړی شي. په دې توګه د ډېرې پانګونې له لارې د بې کارۍ ځواک کمېږي او دا کار د لاس ته راتلونکو عوایدو پر سطحه مثبتې اغېزې ښیندي او د پانګونې ډېروالی طبعاً د اقتصاد پر ودې باندي مثبته اغېزه لري.

سوداګريز بانکونه:

سوداګريز بانکونه د سوداګريزو چارو د آسانتيا، د سوداګريزو فعاليتونو د پراختيا او د لنډمهاله امانتونو د ورکړې دنده لري. دا بانکونه د خلکو دغوښتنو پر بنسټ ميعادي امانتونه قبلوي او د دغو بانکونو يو والی د عامه زيان لامل ګرځي، له همدې امله تل د مرکزي بانک تر څارنې او کنټرول لاندې وي.

دغه بانکونه په ځينو هېوادونو کې د بيمې په موسسو کې په ځانګړي ډول بيمه کېږي، ترڅو د غريبو او منځنيو خلکو د امانتونو د زياتېدنې مخه ونیول شي. د بېلګې په توګه په امريکا کې دا دنده د امانتونو د بيمې فډرال موسسه (Deposit) پر غاړه لري.

د جاري حساب يا عندالمطالبه امانتونه د دې بانکونو تر ټولو عمده امانتونه دي، چې د دې ډول طلباتو څښتن کولی شي د خپلو امانتونو په مقابل کې چک وليکي. په ځينو هېوادونو کې د عندالمطالبه او ميعادي حسابونو ترمنځ فوق العاده توپير ليدل کېږي. د بېلګې په توګه په افغانستان کې د سپما امانتونو لپاره له ۵ تر ۶٪ پورې ګټه ورکول کېږي، حال دا چې د عندالمطالبه امانتونو لپاره هېڅ ګټه شتون نه لري، خو په ځينو هېوادونو کې دا توپير له منځه تللی. د جاري امانتونو لپاره ګټه ورکول کېږي، خو دا فيصدي په مراتبو د سپما امانتونو له ګټې څخه کمه ده.

ټول سوداګريز بانکونه مکلف دي، د قانون مطابق د خپلو امانتونو يوه ټاکلې فيصدي د قانوني زېرمو په توګه په مرکزي بانک کې کېږدي. د امانتونو (سپارنو) بله برخه چې اضافي زېرمې بلل کېږي چې د بانکي صندوقونو له موجودۍ سره يو ځای، د دې لپاره له نغدوالي څخه نسبت شتمنۍ ته ډېره برخمنه ده، کولی شي د چکونو د نغدولو په موخه چې په مستقيم يا نامستقيم ډول د بانکي حسابونو د يوه حساب لپاره ايستل کېږي، وساتل شي.

اصولاً بانکونه خپلې مهمې ګټې د اعتبار د ورکړې له لارې ترلاسه کوي، چې دا دولتي او نادولتي برخې ته د پور په ډول د سوداګريزو بانکونو د شتمنيو يوه فيصدي ګڼل کېږي.

ن ورځ د بانکوالۍ سیستم پرمختللی دی او د بانکونو ترمنځ اړیکې د کمپیوټر او برېښنایي سیستم له لارې ټینګېږي، په ځانګړې توګه زموږ په هېواد افغانستان کې سوداګریز بانکونه په بشپړه توګه پرمختللي او انټرنېټي شبکې په واک کې لري. لکه د Core Banking Sestem سویفت، د ګرځنده ټېلېفون له لارې بانکوالي او نور پرمختللي وسایل، چې په لنډ وخت کې ډېر خدمتونه ترسره کولی شي.

خصوصي بانکونه:

له هغو بانکونو څخه عبارت دي، چې خپلې بانکي کړنې په یوه ټاکلې او مشخصه ساحه پورې تړي. د اصولو له مخې اختصاصي بانک او بانکوالي داسې تعریفېږي:

(اختصاصي بانک له هغې موسسې څخه عبارت دی، چې د یوې ټاکلې او مشخصې ساحې د پولې او کرېډېټي معاملو د ترسره کولو په موخه منځ ته راځي او د هغو اسنادو او مالونو په خرڅلاو او پیروډلو او همداشان هغو خدمتونو او تخنیکي مشورو چې د اړوندې ساحې له پراختیا او ودې سره تړاو لري، سروکار لري.) دا ډول بانکونه د خپلو فعالیتونو په ساحه کې جاري حسابونه او میعادې امانتونه منلی شي او همداشان د قانون له مخې په خپله ټاکلې او مشخصه ساحه کې د منقولو او نامنقولو مالونو د اخیستلو او خرڅولو واک هم لري.

د پولې سیاست موخې:

د پولې سیاست اصلي او معمولي موخې په لاندې ډول دي:

- ۱ - بشپړ استخدام.
- ۲ - د بیو ثبات.
- ۳ - اقتصادي وده او پرمختګ.
- ۴ - د تادیاتو بیلانس.
- ۵ - د پیسو عرضه کول.
- ۶ - د کرېډېټونو یا اعتبارونو او ټکتانې نرخ برابرول.

بشپړ استخدام:

د ټولو ملتونو د پولې سیاست تر ګردو مهمه موخه ده، ځکه:

الف: کله چې استخدام بشپړ وي، نه یوازې په اقتصاد کې کاري ځواک بې کاره نه پاتېږي، بلکې له سرچینو څخه یې هم ښه ګټه اخیستل کېږي.

ب: د بې کارۍ لوړه کچه انسانانو او انساني ټولنې ته بدبختۍ زېږوي، کورنۍ اړ کېږي، چې مالي ستونزو ته اوږه ورکړي او د بشپړ استخدام نشتوالی ټولنه د بالقوه بهرني لامل د ضایعاتو او کموالي په لور رهبري کوي او په ټولنه کې فقر رېښې غځوي.

له بشپړ استخدام څخه موخه دا نه ده، چې د بېکارۍ کچه باید صفر وي، بلکې بشپړ استخدام هغه وضعیت دی، چې په هغه کې د کار عرضه او تقاضا سره برابر وي. اقتصاد پوهان د بشپړ استخدام په شرایطو کې د استخدام نرخ یا کچه د طبیعي بې کارۍ نرخ یا کچه بولي. د بې کارۍ کچه ثابت نه وي، بلکې له یوې دورې نه بلې هغې ته توپیر کوي. د بېلگې په توګه، د ۱۹۶۰ لسیزې په اوږدو کې اقتصادپوهانو د بې کارۍ ۴٪ نرخ د موخې په توګه په پام کې نیوه، چې په همدې دوره کې د ۴٪ بې کارۍ کچه یا نرخ د طبیعي بې کارۍ نرخ بلل کېده او د استخدام شرطونه بشپړ وو. په هر حال د طبیعي بې کارۍ نرخ او کچه له یوه هېواده بل هېواد ته توپیر لري، د وخت په تېرېدو او د نویو شغلي فرصتونو په رامنځ ته کېدو سره د هغه کچه یا نرخ پورته کېږي، چې دولتونه یې باید د کموالي او مخنیوي د سیاست په لټه کې شي.

د بيو ثبات:

د پولي سياست بله موخه د بيو ثبات دی، ځکه د بيو نوسانات په اقتصاد کې شک او بې ثباتي منځ ته راوړي. د بيو لوړېدل او ټیټېدل دواړه ځينو خلکو ته بې فايدي او بې مورده يا نامشروع زيان اړوي.

د بېلگې په توګه، کله چې په اقتصاد کې تورم شتون ولري، د مصرفوونکو، تولیدوونکو او دولت له خوا تصمیم نیول له ستونزو سره مخ کېږي. د بيو د سطحې ساتل د پیسو د اخیستلو قدرت په داسې ترتیب سره چې د پانګونې د هڅونې او د استخدام د سطحې مانع نه شي او د بيو د ټیټوالي د اقتصادي نوساناتو او هجواتو په موخه اغېزمن تدبیرونه د دولتونو یا پالیسي جوړوونکو له خوا طرحه کېږي، ترڅو مولدین او مستهلکین بې موجه زیانمن نه شي. په ډېرو شدیدو تورمونو کې د بيو ناټاټوالي پر اقتصادي فعالیتونو اغېزه کوي.

مخ پر وده هېوادنو په ځانګړې توګه په افغانستان کې د بيو د ثبات اصطلاح ډېره مهمه ده. لکه څنګه چې د افغانستان بانک په قانون کې د بيو ثبات د لومړۍ موخې په توګه او مالي ثبات د دویمې موخې په توګه راغلي، ځکه د پولي نظام ثبات او د مالي نظام وده د افغانستان بانک له مسوولیتونو ګڼل کېږي.

(Grose National product) د یوه هېواد په وسیله د تولید شویو خدمتونو او توکو له مجموعې ارزښت څخه عبارت دی. ناخالص ملي تولید یا (Grose National Product) ېږي.

اقتصادي وده:

د پولي سياست بله مهمه موخه د اقتصاد متوازنه وده ده. د اقتصاد وده او بشپړ استخدام له هغو موخو څخه دي، چې یو له بل سره نژدې تړاو لري او په لاندې ډول تعریفېږي:

اقتصادي وده په عام ډول د توليداتو او د هغو د عواملو (مولدیت) د پایلو د کمی او کیفی ارزونې او اندازه کولو په مانا ده او په ځانگړي ډول اقتصادي وده د هېواد او سیمې د ملت د قدرت په لوړوالي کې د ظرفیت او ملي حقیقي محصول له زیاتوالي څخه عبارت ده. یا په بله وینا: اقتصادي وده هغه پړاو یا جریان دی، چې د هغې په وسیله د یوه هېواد حقیقي عاید په اوږده وخت کې ډېروالی مومي او اقتصادي وده په یوه هېواد کې د تولید شویو خدمتونو او اجناسو له زیاتوالي څخه په گټه اخستو سره اندازه کېږي. له دې امله په یوه هېواد کې اقتصادي وده هغه مهال واقع کېږي، چې تولیدي ظرفیتونه ډېر شي، چې له هغو څخه په گټې اخیستلو سره توکي او خدمتونه ډېر تولیدېږي. او یا مدیران او پانگوال اصلاً هغه مهال د اقتصادي گټې او ودې په موخه په وسایلو او اوزارو کې پانگونه کوي، چې د بې کارۍ کچه یا نرخ ټیټ وي، په بل تعبیر که د بې کارۍ کچه لوړه وي او کارخونې بېکاره وي، د صاحبانو لپاره د نوې پانگونې او نویو کارخونو د جوړولو انگېزه به شتون ونه لري. په هر حال که څه هم دا دوې موخې یو له بل سره تړلې دي، خو کېدای شي داسې سیاست گذاري شي، چې موسسې مستقیماً پانگونې ته وهڅول شي او اقتصادي وده لوړه شي، یا دا چې خلک د ډېرو طرفونو د تامین لپاره د موسسو د مالي تامین لپاره سپمونې ته وهڅول شي. د بېلگې په توگه د مالیاتو د کموالي او معاملاتي انگېزې له لارې پانگوال په تولیدي اوزارو او وسایلو کې پانگونې ته وهڅول شي، او سپمونې سپما ته وهڅول شي.

د تادیاتو بیلانس:

د پولې سیاست بله موخه د هېواد د تادیاتو د بیلانس برابر ساتل دي. د دې موخې ترلاسه کول دا غواړي چې هېواد په نړیواله سوداگرۍ کې وده وکړي. دا څرگنده ده، چې د تادیاتو په بیلانس کې کسر نورو موخو ته د رسېدو لاره ستونزمنوي او د تادیاتو په بیلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې اسعار یا سره زره بهر ته روان دي. د تادیاتو د بیلانس په اړه د هر هېواد موخه د صادراتو او وارداتو مساوي کول دي، پردې بنسټ په عمل کې هغه هېواد چې غیر کافي اسعاري زېرمې لري، باید صادرات د تادیاتو په بیلانس کې خپله موخه وگرځوي.

که یو هېواد د ډاډ وړ او مناسبې زېرمې ولري، باید د هېواد موخه د صادراتو او وارداتو مساوي والی وي. د تادیاتو د بیلانس د تعادل ساتل د پولې سیاست یو حتمي کار او امر دی، پر دې بنسټ پوښتنه مطرح کېږي، چې د تادیاتو په بیلانس کې څرنگه تعادل راوړو؟ د تادیاتو په بیلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې په اقتصاد کې د پیسو عرضه زیاته ده او د دغو اضافي پیسو لپاره باید په اقتصاد کې اعتبار رامنځ ته شي او تقاضا اضافه شي، یانې د تادیاتو د بیلانس کسر په یوه هېواد کې د پیسو د عرضې له زیاتوالي څخه انعکاس کوي او د تعادل لپاره یې باید خلک خپلې اضافي پیسې د بهرنیو توکو او یا د پور پر اسنادو باندې د یوه ثابت نرخ تر سیستم لاندې ولگوي او بانک هم باید

اسعاري زېرمې لوړې کړي او کورنۍ پیسې وپېږي، ترڅو د اضافه پیسو عرضه له منځه لاړه شي. له بله پلوه که د پیسو عرضه ټیټه وي او پیسو ته تقاضا زیاته وي، دا مانا ورکوي، چې د تادیاتو په بیلابیلو کې زیاتوالی راغلی، چې په دې حالت کې خلک باید کورنۍ پیسې پر بهرنیانو باندې د پور اسنادو او یا مالونو د خرڅولو له لارې ترلاسه کړي او مرکزي بانک هم په خپل وار اضافي بهرني اسعار د اقتصاد له جریان نه کم کړي، یانې پېرودنې وکړي او په بدل کې یې کورنۍ پیسې جریان ته داخلې کړي، چې د همدې پورتنیو لارو په مرسته کېدای شي، د تادیاتو د بیلابیلو تعادل وساتل شي.

د پولې سیاست معمولي موخې:

که د سیاست مقتدرین د پولې سیاستونو د وضع کولو له لارې خپلو اصلي موخو (اقتصادي ودې، بشپړ استخدام، د بیو ثبات او د تادیاتو د بیلابیلو د تعادل ساتلو) ته په بشپړه توګه ونه رسېږي، یانې پورتنۍ موخې د بدلون وړ وي، په دې حالت کې باید پولې سیاست پر منځنیو یا وسطی او یا معمولي موخو تکیه وکړي، چې له هغو څخه په ګټه اخیستلو سره کولی شي د زغم وړ کنټرول ولری شي، چې دا موخې درې ډوله دي:

۱ - د پیسو یا پولې عرضه Money Supply.

۲ - د کرېډیټونو یا اعتبارونو برابرول Availability Credits.

۳ - د ټکټېني نرخ Interest Rate.

۱ - د پیسو یا پولې عرضه: په اقتصاد کې پولې عرضه ټول هغه پولې عناصر په ځان کې رانغاړي چې په بېلابېلو ډولونو د بانکي سیستم له لارې په دوران کې اچول کېږي.

مرکزي بانک پولې عرضه په اقتصاد کې د زېرمو د اندازې د کنټرول له لارې کنټرولوي او په پولې عرضه کې بدلونونه د دولت د پولې سیاست د تصمیمونو له امله صورت مومي، چې د هغو په تعقیب د ربحي نرخ په ازاد بازار کې بدلون کوي او د ربحي د نرخ بدلون په خپل وار د پانګونې پر حجم او بلاخره د اقتصاد پر مجموعي تولید باندې اغېزې اچوي.

له بل لوري دا چې مرکزي بانک نه شي کولی په مستقیم ډول بیې کنټرول کړي، په دې حالت کې د بیو د ټاکلو لپاره مرکزي بانک د پولې عرضې د رشد نرخ د منځني یا وسطی هدف په توګه ټاکي، چې دا انتخاب له عملياتي موخو څخه یوه موخه ده او مرکزي بانک کولی شي چې د پولې عرضې د کنټرول له لارې انفلاسیوني اغېزې له منځه یوسي.

نوي کلاسیکان او د پولې مکتب پلویان پر دې اند وو، چې له نوساني لکه تورم او کساد سره د مقابلې تر ټولو غوره لار سیاست بولي، چې هغه هم اساساً د پیسو د حجم په بدلون سره د اقتصادي فعالیتونو له سطحې سره متناسب خلاصه کېږي.

د بېلگې په توگه د پیسو د حجم کمېدل یا د پولې عرضې د ودې کمېدل د ربحې د نرخ د لوړوالي او مجموعي تقاضا د کموالي لامل کېږي او د دوام په صورت کې په تدریج سره تورم مهاروي.

د فریدمن په نامه د یوه اقتصادپوه د وړاندیز له مخې پولې عرضه په هر کال کې له ۲ تر ۴ سلنو اجازه ورکوي، چې نرخونه په یوه اقتصاد کې په ثابت ډول وده او رشد وکړي.

د ټکتانې د نرخ د کرېډېټونو برابرول:

د پولې سیاست دوې وروستۍ موخې د اعتبارونو او ټکتانې د نرخ برابرول دي او اقتصادپوهان ورته د مارکېټ شرطونه هم وايي، چې په بانکي سیستم کې د ټکتانې نرخ ازادو زېرمو ته رجوع کوي او اقتصادي پالیسي جوړوونکي کولی شي د ټکتانې له نرخ څخه په گټې اخیستلو سره پر اقتصادي فعالیتونو او هم پر کرېډېټونو یا اعتبارونو باندې د پام وړ اغېزې واچوي، یانې د اقتصاد مقتدرین کولی شي دوه ډوله پولې سیاست وکاروي، چې یو (اسانه یا پراختیایي) سیاست دی، چې د ټیټې ټکتانې نرخ په کې وضع کېږي، البته په لنډه دوره کې. او بل پولې (انقباضي) سیاست دی چې په هغه کې په لنډه دوره کې ټکتانه لوړه وضعه کېږي.

د پولې سیاست ستراتیژي:

ومو لیدل چې د پولې سیاست د کارونې موخه د اقتصادي سیاست یو لړ وروستیو موخو ته رسېدنه ده، لکه د بیو ثبات، د بشپړ اشتغال سطحه، د تادیاتو د بیلانس تعادل او نور. مرکزي بانک ټاویل لري، چې دې ډول موخو ته ورسېږي، اما دغو موخو ته رسېدنه د یو لړ وسایلو او اوزارو په وسیله لکه د ازاد بازار عملیات، د سیاست تنزیل او قانوني زېرمو له لارې شونې کېدای شي.

د پام وړ ټکی دادی، چې دې ډول موخو ته رسېدنه په مستقیم ډول امکان نه لري او د دې لپاره مرکزي بانک بېلابېلې ستراتیژي پر کار اچوي.

لکه څنګه مو چې وویل مرکزي بانک وروستیو موخو ته رسېدنې لپاره د پولې سیاست وسایل، د عملیاتو موخې (د امانتي موسسو زېرمې، د مجدد تنزیل نرخ او پولې پاپې) خپله موخه ټاکي. د بېلگې په توګه مرکزي بانک (د پولې سیاست له وسایلو څخه د یوې وسیلې په توګه) د پور د پانو د پېرودنې او څرخلاو له لارې په ازاد بازار کې پولې بنسټ ته بدلون ورکوي. پر دې بنسټ د پولې پاپې یا بنسټ بدلون، د پیسو حجم یا د ربحې نرخ (د منځنیو موخو په توګه) تر اغېزې لاندې راوړي او بلاخره د ربحې د نرخ یا د پولې زېرمو د ودې د نرخ په بدلون سره وروستۍ موخې ترلاسه کېږي.

په هر حال مرکزي بانک وروستیو موخو ته د رسېدنې لپاره کولی شي، له دوو ستراتیژیو کار

واخلي. يو پراویزه او دوه پراویزه ستراتیژي. په یو پراویزه ستراتیژي کې مرکزي بانک د هغو بدلونونو له لارې چې په عملياتي متحولونو کې یې راوړي، د وروستیو موخو لپاره تر ټولو عملي لار برابرې او لیدل کېږي، چې په دې ستراتیژي کې مرکزي بانک د عملياتي موخو له لارې مستقیماً نهایی موخې په پام کې نیسي.

په دوه پراویزه ستراتیژي کې دا مسئله په دوو پراوونو کې ځانګړې کېږي. په لومړي پړاو کې وروسته له دې چې مرکزي بانک د خپلو موخو یانې استخدام او د بیو د سطحې په اړه تصمیم ونیسي، د هغو متحولونو مجموعه چې وسطي موخې (د پیسو حجم، لنډمهاله او اوږدمهاله ربحو نرخ) پرې او پر بې کارۍ او د بیو پر لوړوالي مستقیم اغېز کوي، انتخابوي.

په دویم پړاو کې نور متحولونه چې عملياتي موخې پرې او د پولي سیاست د ابزارو ډېرې اغېزې مني، انتخابوي. د بېلګې په توګه د دې لپاره چې مرکزي بانک وکولی شي د پیسو د حجم (M) لپاره د څلور سلنه ودې نرخ لاسته راوړي، باید پولي پایه یا بنسټ په کال کې دوه سلنه لوړ کړي. په هر حال مرکزي بانک دې ته ترجیح ورکوي، چې پورتنۍ ستراتیژي غوره کړي، ځکه وروستیو موخو ته رسېدنه د یو لړ منځنیو موخو او اسانه لارو له مخې اسانه کار دی. په چټکو منځنیو (وسطي) موخو او عملیاتو سره کولی شي د پولي سیاست د بریا په اړه نظر څرګند کړي.

د لومړي څپرکي د مطلبونو لنډيز:

په دې څپرکي کې مو د پولي سیاست تعریف وکړ، د عاملینو ونه مو یاد کړل، مرکزي بانک مو تعریف کړ او ولیدل شول، چې د مرکزي بانک هر تعریف په حقیقت کې د مرکزي بانک له دندو د یوې دندې بیانوونکی دی.

همداشان د مرکزي بانک دندې، چې مهمې یې د نوټونو خپرول، د دولت استازیتوب او بانکداري، وروستی پور ورکوونکی او د اعتبارونو او نورو بانکي او پولي چارو کنټرول دي تحلیل او وڅېړلې. همداشان د سوداګریزو او خصوصي بانکونو له تعریف او دندو سره هم بلد شوو. همداشان د پولي سیاست کارول، چې اقتصادي موخو ته رسېدنه ممکنوي او د دې ترڅنګ نهایی موخو ته د رسېدنې څرنگوالی، چې د مرکزي بانک له خوا د بېلابېلو ستراتیژیو له لارې ممکنېږي، وڅېړل شول. په دې برخه کې ولیدل شول چې نهایی یا وروستیو موخو ته رسېدنه په نامستقیم ډول د وسطي یا منځنیو موخو له لارې اسانه او ساده ده، ځکه له دغو موخو څخه په ګټې اخیستنې سره په چټکۍ سره کېدای شي د پولي سیاست د بریا یا نه بریا په اړه نظر څرګند شي او همداشان له لازمو اصلاحاتو سره نهایی موخو ته د رسېدو لپاره لازمي کړنې ترسره شي.

د لومړي څپرکي پوښتنې

- ۱ - پولي سياست تعريف او د عاملينو ونه يې واخلي؟
- ۲ - اقتصادپوهان مرکزي بانک څه ډول تعريفوي؟
- ۳ - د مرکزي بانک او سوداگريزو بانکونو موخې تشریح کړئ؟
- ۴ - په کلي توگه د مرکزي بانک دندې په گوته کړئ!
- ۵ - په سوداگريزو بانکونو کې تر ټولو عمده امانتونه (سپارنې) وليکئ؟
- ۶ - په کلي توگه سوداگريز بانکونه د قانون له مخې کومې دندې ترسره کوي؟
- ۷ - اختصاصي بانک د پيسو او بانکوالۍ د قانون مطابق تعريف کړئ؟
- ۸ - د بشپړ استخدام اصطلاح او د بيو ثبات واضیح کړئ؟
- ۹ - اقتصادي وده څه ده او کله واقع کېږي؟
- ۱۰ - د پولي سياست معمولي موخې څو ډوله دي، ونه يې واخلي او هم د پولي سياست دوې وروستۍ موخې سره پرتله کړئ؟

د پولی سیاستونو وسایل او ډولونه

ټولیزه موخه:

په یوه هېواد کې د پولی ارزښت او ثبات ساتنې، مساعد اقتصادي حالت او د بانکوالۍ نظام د پیاوړتیا په موخه د پولی سیاست د وسایلو توضیح.

د زده کړې موخې: لوستوال به د دې څپرکي تر لوستلو وروسته پر لاندې څیزونو برلاسي شي:

- د زېرمو سیاست او د پولی سیاست د قوی وسایلو په توگه د پیسو د وړاندې کولو د کنټرول په موخه د بانکونو د زېرمو ټاکل او د تادیاتو د بیلابیلو د توازن په موخه د ارزني سیاست توضیح.
- د ټولني د حالاتو په پام کې نیولو سره له پولی تورم څخه د مخنیوي په موخه د تنزیل او نوي یا مجدد تنزیل عملیه.
- د هېواد د بانکي او پولی سیاست مطابق د پولی او مالي انبساطي او انقباضي سیاست.
- د افغانستان د مرکزي بانک (د افغانستان بانک) د پولی سیاست وسایل یا ابزار.

د ازاد بازار سیاستونه یا د پرانیستي بازار کړنې:

د مرکزي بانک تر ټولو گټور ابزار د پرانیستي بازار کړنې (عملیات) دي.

دا سیاست د دولت له خوا د هر هېواد د مرکزي بانک په وسیله، په ټاکلي زمانه کې، نه په پرلپسې او مستمر ډول ترسره کېږي، چې په ډېری مواردو کې دا لنډمهاله سیاستونه مقطعي وي. مرکزي بانک د بیه لرونکو دولتي پانډو د پیر او پلور له لارې کولی شي په ازاد بازار کې بانکي زېرمې کمې او زیاتې کړي. د بېلگې په توگه د تورم په حالت کې مرکزي بانک د ارزښت لرونکو اسنادو خرڅلاو ته په ازاد بازار کې اقدام کوي، چې په دې توگه بیه تر ممکنه بریده راټیټېږي.

دلته خلك د دولتي لوريو اسنادو د پيرونې په موخه سر بېره پر هغو پيسو چې په لاس كې يې لري، له خپلو سپماوو څخه چې له بانكونو يا نورو موسسو سره يې اېښې وي هم يوه برخه رااخلي او د ارزښترونكو دولتي اسنادو د پيرونې له لارې يې هغه مركزي بانك ته لېږدوي، چې له بانكونو څخه د خلكو دا را اخيستننه، د دولتي قرضه اسنادو د پيرونې په موخه ده، چې د دولتي پور اسنادو گټه نظر امانتونو او سپما ته ډېره وي او همداشان ترجيح وركوي، چې د سپما په عوض چې د نسبتاً كمې ربحې لرونكي دي، دولتي پور اسناد وپيري او له لوړو گټو يې برخمن شي، چې د دې تدبironو عملي كول په اقتصاد كې د پيسو د كمالي لامل كېږي او دا كمالي د دولتي پور د اسنادو د پيرونكو د پير ځواك كموي، چې په پايله كې پر اقتصاد د تورم ضد اغېزې لوبېږي. له همدې امله د ازاد ماركيټ سياست د پولي تورم پر وړاندې د مبارزې په موخه د پولي سياست د مهمې وسيلې په توگه گڼل كېږي.

هغه مهمه مسئله چې بايد په پام كې ونيول شي داده، چې د دولتي ارزښت لرونكو اسنادو خرڅلاو د ازاد بازار د سياست له لارې تل د تورم ضد وسيلې په توگه نه وي، ښايي د موجود تورم د پياوړتيا لامل هم شي.

بلاخره د ربحې د شديد نرخ له بدلونونو څخه د ځان ساتنې لپاره او په ناڅاپي پيږولور د نامساعدو اغېزو د مخنيوي لپاره او په فوق العاده زياته مقايسه اقدام ونه شي، بلکې په تدريجي ډول اقدام وشي.

د زېرمو يا ذخايرو سياست:

قانوني زېرمې عمدتاً قانون د بانكي مكلفيتونو جز گڼلې دي. ټول بانكونه ملكف دي، چې د خلكو د حقونو د ملاتړ په موخه د خپلې پولي پانگې يوه اندازه په بانك يا موسسه كې چې په قانون كې څرگند وي، كېږدي.

په حقيقي زېرمو كې بدلون د امريكا په متحدو ايالتونو كې د لومړي ځل لپاره د بيو د لوړوالي د مخنيوي په موخه د يوې پولي كرنلارې يا طرحې په توگه ومنل شو.

هر بانك نظر قانون ته د دپيوزيتونو يوه ټاكلې فيصدي قبلوي او په مركزي بانك كې يې ساتي. كه مركزي بانك او سوداگريز بانكونه وغواړي چې بېي د لوړ اقتصاد سطحې ته ورسېږي، په دې حالت كې دپيوزيتونه او حقيقي زېرمې لوړوي، يانې سوداگريز بانك غوښتنه كوي، چې ډېرې زېرمې په مركزي بانك كې خوندي كړي. برعكس كه مركزي بانك وغواړي پر اقتصادي فعاليتونو او پانگه اچونه باندې مطلوبې اغېزې پرېباسي، په دې حالت كې دپيوزيتونه او حقيقي زېرمې را ټيټوي او د سوداگريزو بانكونو زېرمې لوړوي. كه د سوداگريزو بانكونو زېرمې كمالي ومومي، په

دې حالت کې پر اقتصادي فعاليتونو باندې منفي اغېزې اچوي، يانې سوداگريز بانکونه نه شي کولی پانگوالو ته د پام وړ پورونه ورکړي. په بله وينا د دې لپاره چې مرکزي بانک وکولی شي د پيسو د ورکړې ميزان کنټرول کړي، د قانوني زېرمو لوړه کچه په پام کې نيول کېږي. قانوني زېرمه بانک ته دا امکان ورکوي، چې د ازاد بازار چارې د اقتصادي زېرمو له ثبات څخه په ډاډمنتيا سره ترسره کړي. مرکزي بانک د قانوني زېرمو د ميزان په ټاکلو سره، تر هغه څه ډېر چې بانکونه يې غوښتونکي دي، کولی شي د زېرمو کچه وټاکي او په پايله کې په دقيق ډول د پيسو د وړاندې کولو يا عرضې سطحه کنټرول کړي. د دې چارې ځانگړې اغېزه د لنډمهاله ربحې پر نرخ د مرکزي بانک د کنټرول شدت دی. په هر حال مرکزي بانک او د يوې ټولنې پولي مقامات کولی شي د قانوني زېرمې بدلون د قوي پولي سياست د يوې وسيلې په توگه د ټولنې د پيسو د عرضې پر ميزان اغېزه وکړي، چې دا نسبت به له ۱۰ سلنې لږ او له ۳۰ سلنې ډېر نه وي.

اسعاري سياست:

يو شمېر تدبېرونه د پيسو د مطلوب بهرني ارزښت په موخه په يوه ټاکلي وخت کې نيول کېږي. له دې تعريف څخه داسې انگيرل کېږي، چې يو کورنی پولي واحد په څه اندازه او مقدار بهرني پولي واحد يا د توکو يو واحد لاسته راوړلی شي. هغه لاملونه چې د پيسو پر بهرني ارزښت اغېزه لري، د يوه هېواد د تادياتو د بيلانس وضع او حالت دی.

د بيلانس تعريف:

له نورو هېوادونو سره د يوه هېواد د ورکړو او لاسته راوړنو له ټولگې څخه عبارت دی. د يوه هېواد د تادياتو د بيلانس د زياتوالي يا کسر څرنگوالی د هغه هېواد پولي ارزښت اغېزمنوي.

که د تادياتو په بيلانس کې کسر وليدل شي، د اسعارو په مقابل کې د کورنيو پيسو د کموالي لامل کېږي، په دې مانا چې د اسعارو لپاره د غوښتنې ډېروالی د تادياتو د بيلانس د کسر د له منځه وړلو په موخه وي او د کورنيو پيسو ارزښت د اسعارو په مقابل کې کموي او د هغه برعکس د اسعارو ارزښت ښيي، چې مرکزي بانک بايد د پيسو د ارزښت د ټيټوالي د مخنيوي لپاره ټاکلي تدبېرونه ونيسي. د تادياتو د بيلانس د زياتوالي په صورت کې د اسعارو لپاره تقاضا کمه وي، چې اسعارو ته د تقاضا کمښت د اسعارو په برخه کې د ارزښت د کموالي مانا ورکوي. په درېيم صورت کې بيلانس ځانته مثبتې بڼه غوره کوي او د اسعارو ورود نظر خروج ته ډېر وي.

په هر حال د اسعارو ارزښت هغه وخت ډېرېږي، چې تقاضا نظر عرضې ته ډېره وي، کله چې تقاضا نسبت عرضې ته کمه وي، ارزښت يې ډېروالی مومي.

بايد ووايو چې يو هېواد هغه وخت د اسعارو د ثابتې بيې د سيستم درلودونکی وي، چې خپل پولي سياستونه د نورو هېوادونو له پولي سياستونو سره همغږي کړي.

د بېلگې په توگه، که افغانستان د خپلو دوديزو پيسو او د پاکستان د کلدارو ترمنځ ټينگ تړاو رامنځ ته کړي، په ازاد بازار کې به يې خپله پانگه د همغې ربحې نرخ ولري، چې د پاکستان په بازارونو کې حاکم وي.

تنزيل او د تنزيل مفهوم:

د **تنزيل لغوي مانا**: تنزيل په لغت کې ښکته راوړلو، کمولو او ځای پر ځای کولو ته وايي او د مرکزي بانک د پولي سياست له وسايلو څخه يوه وسيله ده.

په اسلامي متونونو کې **تنزيل**: (د دين بيع) هغه کلمه ده، چې په اسلامي فقه کې له تنزيل سره يو شان ماهيت لري او په اسلامي بانکوالۍ کې له هغې څخه د دين په خرڅلاو يا پيږدولو کې کار اخيستل کېږي.

د دين بيع په کم مبلغ سره د اوږدمهاله دين د خرڅلاو په مانا ده. په څرگند عبارت سره، دين د سوداگريزو پاڼو او اسنادو له تنزيل څخه عبارت دی، چې سررسيد يې په راتلونکي کې دی. په دې ډول چې مثلاً د سفتې لرونکي بانک ته په مراجعې سره تر سررسيد مخکې خپل طلب نقداً او په کم مبلغ سره ترلاسه کوي.

تنزيل په ساده ډول يوه بانکي چاره يا عمليه بلل شوې، چې د بانکونو له خوا تر کارونې لاندې نيول کېږي او د ترسره کولو ډول يې، لکه د ارزښت لرونکو اسنادو پر وړاندې د اجراتو غوندې دی.

دا چې تنزيل د اوږدې مودې لپاره د نقدي طلب طبيعي پيږدول دي، چې د بيې طلب د تنزيل په ورځ کې د طلب په سند کې له درج شوي مبلغ څخه لږ وي او دا واټن هماغه ربحه ده، چې له طلب سره د هغې د وصول تر نېټې پورې تړاو لري.

اصطلاحاً دغه فاضل واحد د پولي محاسبې لپاره د تنزيل د ورځې د قېمت او د وصول د ورځې د طلب د قېمت ترمنځ تنزيل بلل کېږي.

د پانگوالۍ په نظام کې بايد طلب د سوداگريزې راکړې ورکړې زېږنده وي، يانې هغه مديونيت چې پيدا کېږي، د پيږدولو په پايله کې به وي او دويم دا چې موده بايد له ۹۰ ورځو ډېره نه شي. دليل يې دادی، چې بانک د وگړو د څرگندو سپارنو (امانتونو) پر بنسټ لنډمهاله اعتبار ورکوي او د طلب لرونکي ته د تنزيل موده د اعتبار د ورکړې په ډول بايد له دريو مياشتو څخه، چې د لنډمهاله اعتبار حد دی، تجاوز ونه کړي.

د بېلگې په توگه، د پرچون پلورنې لپاره له عمدې فروشي څخه د مالي پېرودلو په ډول په سوداگريزو راکړو ورکړو کې د طلب له وړو څخه د برآت او سفتې په ډول کار اخيستل کېږي. ځکه پرچون پلورنځي غالباً نه شي کولی د مال قېمت نغداً ورکړي. له دې امله عمدې پلورنځي ته د نغدو پيسو پر ځای د طلب وړقي د حجت او برات په ډول ورکوي، ترڅو د پرچون پلورنې په پړاو کې د مالونو تر خرڅلاو وروسته لازم وجوه راټول او د پرچون پلورونکي سره يې همغږي (کارسازي) کړي. اوس که عمدې پلورونکي وغواړي د اړتيا له امله خپل مدت لرونکي طلب نقد کړي، کولی شي د طلب سند بانک ته يوسي او د طلب وجه د نزول تر کسر وروسته نغداً ترلاسه کړي. د يادونې وړ ټکی دادی، چې د عمدې پلورونکي يا خرگند پرچون پلورونکي طلب بايد د مالي راکړې ورکړې زېږنده وي، همداشان تنزيم د سوداگريزې راکړې ورکړې زېږنده نه وي، نو د دې حالت تکرار د ناوړه اقتصادي حالتونو لامل کېږي.

مجدد تنزيم:

مجدد تنزيم هغه تنزيم ته ويل کېږي، چې يو ځل بيا د تنزيم د عمليې وړ وگرځي. د مجدد تنزيم د نرخ بدلونونه د پولي سياست يو ډول نور وسايل دي، چې مرکزي بانک کولی شي د پولي تعادل او ارزښت ساتنې په موخه په بېلابېلو اقتصادي شرايطو او حالاتو کې له هغه څخه گټه واخلي. مرکزي بانک د رکود او کساد شرايطو په ترڅ کې چې عمليې په لازم ډول نه ترسره کېږي او توکي په گودامونو کې پاتې کېږي او د پيسو حجم او کافي اعتبارونه نه وي، کولی شي د مجدد تنزيم نرخ راتپټ کړي، ترڅو بانکونه وکولی شي په مناسبو شرايطو کې مرکزي بانک ته مراجعه وکړي او خپل اوراق تنزيم کړي. د مجدد تنزيم نرخ هغه نرخ دی، چې سوداگريز بانکونه يې له مرکزي بانک څخه د اعتبارونو د ترلاسه کولو لپاره دغه بانک ته سپاري. مرکزي بانک ياد شوي اعتبارونه د ارزښت لرونکو پاڼو د مجدد تنزيم له لارې بانکونو ته ورکوي.

د مجدد تنزيم د عمليې اساسي ځای او مرجع سوداگريز بانکونه دي او دا بانکونه د تنزيم عمليه ترسره کوي. هغه اسناد چې د ټاکلي مبلغ لرونکي وي له هغه قېمت سره چې په سند کې ذکر دی، تر هغه په کم قېمت سره د مرکزي بانک په واک کې قرار مومي. که بانک نغدو پيسو ته اړتيا ومومي، ياد شوي اسناد مرکزي بانک ته وړي او د مجدد تنزيم غوښتنه کوي.

مرکزي بانک له پولي او بانکي سياستونو سره سم او د پولي حالت په پام کې نيولو سره د مجدد تنزيم د عمليې د ترسره کولو يا نه ترسره کولو اقدام کوي. په دې مانا که مرکزي بانک پر دې پوه شي، چې په ټولنه کې د پيسو د عرضې اړتيا ډېره ده، بايد د مناسب او مساعد اقتصادي حالت لپاره د پيسو د عرضې مقدار زيات کړي، چې په دې وخت کې مرکزي بانک د مجدد تنزيم نرخ راتپټوي او بانک د په لاس کې ارزښت لرونکو اسنادو د مجدد تنزيم ته هڅوي، چې سوداگريز بانکونه خپل

سوداگریز اسناد مرکزي بانک ته وړي او مجدد تنزِيل ورکوي. که چېرې مرکزي بانک دې پایلې ته رسېدلی وي، چې په اقتصاد کې د تورم حالت راڅرگندېږي یا انفلاسیون د پراختیا یا غوړېدو په حالت کې دی، مرکزي بانک د مجدد تنزِيل نرخ لوړوي، ترڅو یو ممانعت رامنځ ته کړي، او د پیسو د عرضې له ډېروالي څخه مخنیوی وشي. په دې صورت کې مجدد تنزِيل د مرکزي بانک د پولې سیاست د وسیلې په توګه د اجرا وړ ګرځي.

نو ویلی شو چې مرکزي بانک کولی شي د مجدد تنزِيل د نرخ د لوړوالي یا ټیټوالي له لارې خپلې منل شوې ارزښت لرونکې پاڼې د پراختیایي یا انقباضي پولې سیاست په لازمې او اړینو برخو کې عملي کړي، ترڅو له دې لارې د بیو په استقرار کې خپله ونډه ترسره کړي. سربېره پر دې دې پایلې ته رسېږو، چې په پولې بازار کې د پیسو د اندازې ډېروالی د پانګونې درجه لوړه بیایي، د تولید د سعودي سپر لامل کېږي او د تولید ډېروالی د استخدام لامل کېږي او که په ټولنه کې د تورم حالت وي، مرکزي بانک د ارزښت لرونکو پاڼو د تنزِيل نرخ د پاڼو له مجدد تنزِيل څخه ژغوري او په اقتصاد کې د پیسو اندازه کموي او د بیو د وروستي لوړوالي څخه مخنیوی کوي.

د ارزښت لرونکو اسنادو رهنې سیاستونه:

د تضمین سیاست یا د ارزښت لرونکو اسنادو او پاڼو رهن ته اېښودل، چې د سیاستوال له خوا د پولې جریاناتو د تنظیم لپاره ترسره کېږي.

معاملاتي بانکونه د نغدو پیسو او پولې امکاناتو د ترلاسه کولو لپاره، ارزښت لرونکې پاڼې مرکزي بانک ته د رهن په توګه سپاري. مرکزي بانک د خپلو پراختیایي یا محدودوونکو سیاستونو له مخې د مرکزي بانک ګڼلاره د دې ډول پولې حرکت پر وړاندې تنظیموي. که چېرې مرکزي بانک درک کړي، چې په بازار کې د پیسو اندازه مخ پر کمېدو ده، بانک د ارزښت لرونکو پاڼو نغدولو ته هڅوي. د تضمین سیاست او د ارزښت لرونکو پاڼو او اسنادو ګروول یا رهن ته سپارل، د دې ډول سیاست یوه لاره ګڼل کېږي. کله کله بانکونه هم د قېمتي توکو او څیزونو په ګرو اېښودلو کې، په مرکزي بانک کې نغدې پیسې لاسته راوړي.

د ارزښت لرونکو پاڼو د تضمین د ربح نرخ نظر د مجدد تنزِيل نرخ ته په عمومي ډول لوړ وي.

د افغانستان بانک، د ډېرو پانګونو او اقتصادي ودې په موخه او همداشان د افغانستان د بانکوالۍ د نظام د پرمختیا لپاره د منقولو اموالو رهنې او د نامنقولو اموالو رهنې قوانین تر تصویب لاندې نیولي. دا قوانین خصوصي او سوداګریزو بانکونو ته د پور اخیستلو زمینه برابروي. همداشان د خلکو لپاره د اعتبارونو او نورو بانکي خدمتونو لپاره د لاسرسۍ زمینه برابروي، ترڅو سوداګر له بانکونو پور واخلي او خپله سوداګري وغوړوي او بانکونه او مالي ادارې هم ډېر ډاډ ترلاسه کړي، چې رهنې پورونه ورکړي.

پولي انبساطي سياست (د پيسو په برخه کې ډېروالی)

دا سياست له رکود سره د مقابلي او بشپړ استخدام ته د لاسرسي په موخه غوره کېږي.

د بېلگې په توگه، مرکزي بانک له خلکو يا دولت څخه د پور د پاڼو د اخيستلو له لارې د پولي پاڼې د ډېروالي او د پيسو د حجم د ډېروالي لامل کېږي. د پيسو د حجم ډېروالی د ربحې د نرخ د ټيټوالي او د مجموعي تقاضا د زياتوالي لامل کېږي او په اقتصاد کې د خالي ظرفيت په شرايطو کې بشپړ استخدام ته د رسېدو يوه وسيله گرځي. په بله وينا ويلی شو، کله چې مرکزي بانک تصميم ونيسي چې د پيسو عرضه د بازار د عملياتو له لارې لوړه کړي او په لومړي گام کې د بازار عمليات نوې زېرمې د سيستم په دنده کې تزريق کوي، د پيسو د عرضې مقدار لوړوي (د عرضې منحنی په ښي لوري تغيير کوي). اوس د پيسو د عرضې اندازه، نسبت هغه مبلغونو ته چې کورنۍ غواړي وېې ساتي، ډېروي، چې په پايله کې د ربحې نرخ ټيټېږي.

د ربحې د نرخ په ټيټېدو سره د پلان شوې پانگونې لگښتونه (چې د مجموعي لگښتونو يوه برخه ده) ډېروالی مومي. دا ډېروالی په دې مانا دی، چې پلان شوي مجموعي لگښتونه اوس تر مجموعي توليد لوړ دي او شرکتونه ناپلان شوی کمښت په زېرمو کې تجربه کوي او توليد ته زياتوالی ورکوي.

د پيسو په برخه کې ډېروالی د ربحې نرخ را ټيټوي او مجموعي توليد ورسره زياتېږي او د توليد لوړه کچه پيسو ته تقضا ډېروي (پيسو ته د تقضا منحنی په ښي لوري تغيير مومي) او دا د دې سبب کېږي، چې د ربحې نرخ راټيټ نه شي. د مرکزي بانک له خوا د پور د پاڼو پېرودل، چې د پولي انبساطي سياست په توگه تلقي کېږي، د ربحې د نرخ د ټيټوالي، پانگونې او توليد د ډېروالي او بلاخره په اقتصاد کې د لگښتي مخارجو د زياتوالي لامل گرځي.

پولي انقباضي سياست (د پيسو کمښت)

دا سياست د تورم او د بيو له فشار سره د مقابلي په موخه ترسره کېږي. د بېلگې په توگه، مرکزي بانک خلکو ته د پاڼو د پلور يا د نرخ د لوړولو له لارې د پيسو د حجم قانوني زېرمه کموي. د معاملاتي تقاضا او ملي عايد د کمولو له لارې د پيسو د حجم کمول، استخدام راټيټوي او د تورمي فشارونو مخه نيسي. په بله وينا پولي انقباضي سياست د مجموعي توليد د کمولو په موخه د پيسو په برخه کې يو کموالی دی. پوهېږو چې د پلان شوې پانگونې سطحه د ربحې له نرخ سره معکوسه اړيکه لري، هرڅومره چې د ربحې نرخ لوړ وي، پلان شوې پانگونې او په همدې ترتيب د توليد د تعادل سطحه کمېږي، چې دا کموالی د پيسو د تقاضا د کموالي لامل گرځي.

فرض کړئ، چې اقتصاد له مجموعي تقاضا سره مخ دی او هغو وسايلو ته اړتيا لري، چې مجموعي تقاضا محدوده کړي، چې په دې ترتيب مرکزي بانک پولي انقباضي سياست غوره کوي، په ازاد بازار کې د قرضي د پلورلو اقدام کوي.

مالي سياست Fiscal Policy

مالي سياست د سياست او اقتصاد د تلافي له ټکو څخه دی، ځکه سياست د موخې يا موخو د ټاکلو په برخه کې مهم رول لري. کله چې دولت له ټولنيزو مسایلو او له هغو څخه د زېږيدلو سياسي مسایلو سره لاس او گړېوان وي، داسې لاره غوره کوي، چې د هغو په حل يا تخفيف باندې تمامه شي. د بېلگې په توگه ځينې دولتونه د ټاکنو پر مهال د تورم د کمښت او د عامه سوکالیټ او بلاعوضه مرستو د ډېروالي سياست غوره کوي. په هغه صورت کې چې د دولت مهمه موخه د اقتصادي تړاو کمښت او د خپلواکۍ ساتنه وي، دوي هڅه کوي په خپلو اسعاري لگښتونو کې په داسې ډول سپما وکړي، چې تر ډېره بريده بهرنيو هېوادونو ته د تادياتو د بيلانس له کسر سره مخ نه شي او په هغه صورت کې چې بېکاري يوه لويه ستونزه وي، اصلي موخه د استخدام رامنځ ته کول او د توليد ډېرول په پام کې نيسي او يادو موخو ته د رسېدو لپاره مناسب مالي سياست غوره کوي او په هغه صورت کې چې لويه ستونزه تورم وي، مالي سياست تورمي ضد بڼه ځان ته غوره کوي.

نو د پورته ټکو په پام کې نيولو سره ویلی شو، چې:

الف: د دولتي لگښتونو تغيير: يانې کله چې مجموعي لگښتونه کم شي او دولت له بې ځايه لگښتونو ډډه وکړي. د دې حرکت په پايله کې د دولت د توقع وړ اجناسو تقاضا کمېږي او ورپسې په خپلسرې توگه بېې خپل نزولي سير غوره کوي.

ب: د مالياتو د مقدار تغيير: بل هغه سياست چې دولت کولی شي د هغه په مرسته انفلاسيون کم کړي، د مالياتو ډېروالی دی، چې په محسوس شکل د عوايدو د لرونکو پر مجموعي تقاضا باندې اغېزه کوي او وگړي هڅه کوي، چې د څيزونو او خدمتونو له ډېر اخیستلو څخه ډډه وکړي او د دې کړنې په پايله کې هم بېې صعودي سير ځان ته غوره کوي.

د انبساطي سياست اغېزې

هر هغه سياست چې موخه يې د مجموعي توليد تحريك کول وي، توسعوي سياست دی. مالي توسعوي سياست د دولت په لگښتونو کې ډېروالی (G) يا په خالصو مالياتو کې کموالی دی، چې موخه يې د عايد د مجموعي توليد (Y) زياتوالی دی. ټولې توسعوي سياست د پيسو د عرضې يو ډېروالی دی، چې موخه يې د مجموعي توليد ډېروالی دی. انبساطي سياستونه هم د اقتصادي ودې په موخه کارول کېږي.

د انقباضي سياست اغېزې

د دولت هر سياست چې موخه يې د مجموعي توليد (عايد) كموالی وي، انقباضي سياست بلل كېږي. انقباضي سياستونه د اقتصادي فعاليتونو د ورو (بطي) كولو لپاره ترسره كېږي. لكه څنگه چې پوهېږو د اقتصادي سياست يوه عمده موخه اقتصادي وده ده، مگر ولې دولت دا ډول سياست غوره كوي.

كله چې انفلاسيون لوړ وي، دولت بښايي دې ډول سياست ته اقدام وكړي، چې د هغه په وسيله اقتصادي سياستونه ورو كړي.

د افغانستان بانك د پولي سياست وسايل

- ليلام د افغانستان بانك د پولي سياست له وسايلو څخه يوه وسيله ده، چې د بهرنيو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د ارزښت او ثبات ساتلو لپاره ترسره كېږي. په بازار كې له اړتيا څخه د ډېرو افغانيو شتون د بهرنيو اسعارو پر وړاندې خپل ارزښت كموي. د ليلام كار په اونۍ كې دوه ځلې ترسره كېږي او د (MIF) د نړيوال صندوق د پلاوي د لارښوونې مطابق او د افغانستان بانك رهبرۍ په لارښوونه او د اكشن د كمېټې د پرېكړې د تصميم له مخې ترسره كېږي.

د حاضرو اسعارو ليلام د پولي سياست د وسايلو په توگه د مركزي بانك په واسطه كارول كېږي، خو د اوږدې مودې لپاره دا سياست مناسب نه دی، ځكه د بهرنيو پيسو د كموالي يا د بانك د اسعاري زېرمو د كمښت لامل كېږي او د هېواد اقتصاد ته زيان رسوي.

- د پولي سياست دويمه وسيله د دولتي ارزښت لرونكو اسنادو (كاپيټال نوټ) دی چې د مركزي بانك له خوا په اونۍ كې يو ځل كاپيټال نوټ د مزايدي له لارې پر خصوصي او سوداگريزو بانكونو پلورل كېږي، چې سرمايوي پانې په لومړي قدم كې د څلورويشتو ساعتونو لپاره رامنځ ته او وروسته په ۱۳۸۵ كال كې مركزي بانك سرمايوي پانې د هغو تر ارزښت په ټيټه بيه د سوداگريزو بانكونو په گټه د ۵۶ ورځو په ميعاد وړاندې كړې.

د وخت په تېرېدو سره همدغه ارزښت لرونكي اسناد په ۲۸ او ۱۸۲ ورځو بدل شول، چې دا كار (د ارزښت لرونكو اسنادو وړاندې كول) په بازار كې كولى شي د هر ډول مبادلوي شرايطو په ترڅ كې د پيسو په ثبات كې غوره رول ولوبوي او د خصوصي او نورو بانكونو لپاره اسانتياوې رامنځ ته كړي. البته د دې سرمايوي پانو اغېزې به پر مركزي بانك وي، چې كولى شي د يوې ښې وسيلې په توگه د بيو د ثبات او د مبادلې د نرخ نوساناتو لپاره له هغه څخه كار واخيستل شي او د دې بهير په ودې او پرمختيا سره د اكشن اندازه او دفعات راتيټ كړي.

- وروسته د افغانستان بانک د بهرنیو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د ثبات او ارزښت ساتلو په موخه د معقولو سیاستونو په طرحه کولو لاس پورې کړ، ترڅو د سیالیت او واقعي اړتیا ساتنې په موخه اقتصاد او مارکیټ په نغدو افغانیو اندازه او د موسمي اړتیاوو مطابق افغانۍ په جریان کې وساتي. په هغه صورت کې چې د اړتیا له اندازې څخه زیاتې یا کمېږي، د افغانۍ ارزښت اغېزمنېږي. په هغه صورت کې چې د افغانستان بانک د سیالیت له لږوالي سره مخ شي، د نویو پیسو د نشر د مخنیوي په موخه د اکشن له لارې ډالر له جریان څخه باسي له یوې خوا د پیسو د بې ارزښتوب مخه نیسي او له بلې خوا د بانک پولې سیاست ساتي.

د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز

په دې څپرکي کې د پولې سیاست د وسایلو رول او اهمیت، چې د پرائیستي بازار عملیات، د تنزیل سیاست او د قانون ذخیره په کې شامل وو، ترڅېرنې لاندې ونيول شول.

په دې مطالبو کې مو ولیدل چې د تنزیل د سیاسي ستونزو او قانوني ذخیرې له پلوه د پولې سیاست تر ټولو مناسب وسایل د پرائیستي بازار عملیات دي.

همداشان په دې برخه کې مو ولیدل، چې رهنې، انبساطي او انقباضي سیاست د پورتنیو وسایلو ترڅنګ په بېلابېلو څانګو کې د سوداګرو لپاره د وګړنیزو او ټولیزو پوړونو د زمينې د مساعداوالي او د سوداګریزې پانګونې د پراختیا او پرمختیا په موخه هم کارول کېږي.

وروسته د انبساطي سیاستونو په اړوند بحث کې ولیدل شول، چې مرکزي بانک د ازاد بازار له لارې د نویو زېرمو په تزریق سره د پیسو مقدار زیات او د عرضې منحنی په بڼې لوري تغیر کوي، چې د ربحې د نرخ د کموالي لامل کېږي او دا کار د پلان شوې پانګونې د ډېروالي او بلاخره د تولید او له دې امله پیسو ته د تقاضا د سطحې د لوړوالي لامل ګرځي او برعکس ومولیدل چې انقباضي سیاست د پیسو د عرضې د کمښت او د مجموعي تولید د کموالي لامل کېږي او پیسو ته تقاضا کمېږي.

د څپرکي په پای کې مو مالي سیاست وڅېړه او ولیدل شول، چې په بېلابېلو حالتونو کې یې پر اقتصاد بېلابېلې اغېزې درلودې او د دې سیاست په اغیزمنه توګه کارولو سره په ټولنه کې انفلاسیون کمېږي. همداشان د پولې سیاست له وسایلو سره چې په افغانستان کې د افغانستان بانک له خوا ورڅخه کار اخیستل کېږي بحث وکړ، ترڅو زده کوونکي د دې موضوعګانو په درک سره وکولی شي په عمل او ټولنیزو چارو کې له هغو څخه ګټه واخلي او د اقتصادي موخو د ترلاسه کولو په لار کې یې وکاروي.

د دویم څپرکي پوښتنې

- ۱ - د پیسو د عرضې د کنټرول وسایل عبارت دي له: الف: د پرانیستي یا ازاد بازار عملیات ب: قانوني زېرمې ج: د تنزیل سیاست
- دا وسایل د پیسو پر عرضې د چټکتیا د نرمښت (انعطاف منلو) او د بېرته نه را گرځېدو (برگشت ناپذیري) له پلوه سره پرتله کړئ؟
- ۲ - ځینې وختونه تاسې له ورځپاڼې یا رسنۍ څخه خبرېږئ، چې مرکزي بانک د نرخ د تنزیل د کموالي اقدام کړی او یا یې د اسعارو لیلام ته مخه کړې. ایا د دې وسایلو کوم یو د پولي انبساطي سیاست لامل کېږي، ولې او ولې نه؟
- ۳ - د نوي کال د لمانځلو لپاره چې خلک ډېرې پیسې ورته ساتي، اغېزې یې د پیسو پر حجم څه ډول دي او د پولي وسایلو د گټې اخیستلو څرنگوالي تجزیه او تحلیل کړئ؟
- ۴ - کله چې بیې پورته یا ښکته لارې شي، مرکزي او سوداگریز بانکونه باید کومې کړنلارې غوره کړي، منطقي استدلال وکړئ؟
- ۵ - د اسعارو ارزښت څه وخت ډېرېږي، واضح یې کړئ؟
- ۶ - په اسلامي متونو کې د تنزیل په هکله رڼا واچوئ؟
- ۷ - انبساطي او انقباضي سیاست په لنډ ډول یو له بل سره پرتله کړئ؟
- ۸ - د مجدد تنزیل عملیه د کومو بانکونو له خوا ترسره کېږي، واضح یې کړئ؟
- ۹ - تنزیل تعریف او په بېلگه کې یې وښایاست؟
- ۱۰ - که د تنزیل عملیه د سوداگریزو راکړو ورکړو زېږنده نه وي، تکرار یې څه پایلې لرلای شي؟

د بودیجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سیاست

ټولیزه موخه:

د بودیجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سیاست، د تادیاتو د بیلانس کسر، د تورم د لاملونو تشخیص او نااقتصادي لاملونه

د زده کړې موخې: د دې خپرکي په لوستلو سره به لوستوال پر لاندې موضوعگانو پوه شي:

- د پور زیاتوالی یا بانکي اعتبارونه.
 - د پولې تورم د لاملونو تشخیص.
 - د تادیاتو د بیلانس کسر.
 - پر پولې تورم باندې د نفوسو د زیاتوالي او د پانگونې د پراختیا اغېزې.
 - د پولې تورم غیراقتصادي لاملونه.
 - د تورم په مخنیوي کې د مرکزي بانک رول.
- کله چې د یوه هېواد لگښتونه نظر عوایدو ته په یوه بودیجوي یا مالي دوره کې ډېر وي، د هېواد بودیجه له کسر سره مخ کېږي. دا کسر د اضافي نوټونو د نشر له لارې تمویلېږي او په اقتصاد کې د پیسو اندازه ډېرېږي او په آزاد بازار کې د ربحې د نرخ د لوېدو لامل کېږي.
- ځکه ربحه په پانگونو کې د تمام شوي لگښت د مهم قلم په توګه یادېږي، چې لوړېدل یې د ټول کار د محصولاتو د بېې د لوړېدو لامل کېږي او د امتعې مصرفوونکي زیانمنېږي او هم په کورنیو او بهرنیو بازارونو کې د سیالۍ د قدرت د کمزورتیا لامل کېږي.

د اضافي نوټونو د نشر په وسیله د دولت د بودیجې د کسر تمویلول ځینې زیانونه هم لري، خو باید وویل شي چې د دولت له خوا د دې ډول سیاست کارونه د بېلابېلو موخو د څار او عملي کېدو په خاطر وي، چې مهمې موخې یې په لاندې ډول دي:

- د اضافي پیسو د نشر په وسیله د بودیجې د کسر سیاست کېدای شي د پیرودلو د قدرت د لوړتیا په موخه صورت ومومي، چې له همدې امله د بودیجې د کسر سیاست د پیرودلو د قدرت د لوړوونکي سیاست په نامه هم یادېږي. په دې ډول سیاست کې دولت هڅه کوي، چې د دولتي کارکوونکو د پیرودلو قدرت مستقیماً لوړ کړي او دا لوړتیا د اقتصاد پر لاملونو باندې اغېزې کوي، چې د دولتي کارکوونکو د تقاضا لوړېدل، د هغو کسانو عواید لوړوي چې دا څیزونه خرڅوي.

- د بودیجې د کسر سیاست او د اضافي نوټونو د نشر له لارې د هغه تمویلول د دولت د پانګونې د تمویل په موخه صورت مومي. د بېلګې په توګه د اضافي نوټونو د نشر له لارې د پراختیایي، پوځي، ودانیزو او نورو پروژو تمویلول په اقتصاد کې د پیسو د اندازې د ډېروالي لامل کېږي، نو له دې امله پر استخدام، د ربحې پر نرخ، د تولید او پانګونې پر ډېروالي او نورو ساحو باندې اغېزې کوي.

پورتنی سیاست د دې لپاره څارل کېږي، چې نسبت مالیاتي تمویل ته، د دولت لپاره ساده دی، ځکه مالیاتي تمویل له تخنیکي او اقتصادي پلوه ډېرې ستونزې لري او هم اوږده وخت ته اړتیا لري.

- که چېرې دولت خپلې پروژې د مالیاتو له لارې تمویل کړي، د دولت د لګښتونو زیاتوالی په اقتصاد کې د پیسو د زیاتوالي لامل نه کېږي، ځکه د دولت د لګښتونو زیاتوالی د مالیاتو د ډېروالي د ترلاسه کولو له لارې د دولت د لګښتونو د ډېروالي د تاثیر سبب له منځه وړي.

- د دولت د بودیجې کسر، کله چې د خصوصي سکتور له لارې تمویل شي، دوه حالتونه موجود دي: که خلک دولت ته پور ورکړي، چې پیسې یې په تولیدي بهیر کې شاملې شي، عین اغېزې ښکاري. او که چېرې خلک دولت ته پور ورکړي، چې پیسې یې په اقتصادي دوران کې شاملې نه شي، یانې پیسې یې د غیر تولیدي زېرمو په شان وساتل شي، په دې صورت کې د پیسو د دوران د چټکتیا لامل کېږي او بېې ورسره لوړېږي.

د پورونو ډېروالی یا بانکي اعتبارونه:

د بانکي پورونو ډېروالی باید د بانکي سیاست مطابق ترسره شي، په دې مانا، کله چې د بانکونو موخه پراختیایي یا توسعوي سیاست وي، د قانوني زېرمو اندازه راټیټوي او د هغې مطابق کولی شي ډېرګرېدېټونه ورکړي، چې د هغو له امله د اعتباري پیسو حجم ډېرېږي او د اقتصاد په دوران کې د پیسو حجم ډېرېږي.

له بله پلوه د سوداگریزو بانکونو د زېرمو ډېروالی هم په ډېروالی (د دې موسسو د اعتبار ورکولو ظرفیت او د پیسو د عرضې ډېروالی منځ ته راوړي) همداشان ارزښت لرونکې پانې چې نوې خپرېږي، د اعتبارونو د عرضې د ډېروالی لامل کېږي. د بېلگې په توګه که دولت د یو ملیون ډالرو د خرڅلاو په مشارکت لاس پورې کړي، په بازار کې لومړنۍ ارزښت لرونکې پانې خرڅېږي، چې په دې شرایطو کې د اعتبارونو عرضه په همدې میزان په ټولنه کې ډېروالی مومي.

د غیر تولیدي زېرمو د کارولو له لارې د پیسو د دوران د چټکتیا لوړېدل:

که د بېلابېلو لاملونو له مخې پیسو ته تقاضا زیاته شي او زېرمه شوې پیسې نوي دوران ته واچول شي، په دوران کې د پیسو حجم د پیسو د دوران د چټکتیا د لوړتیا له لارې لوړ شي او بل مهم لامل د اقتصاد په دوراني لامل کې د زېرمه شویو پیسو په دوران کې اچول دي. په دې مانا چې اقتصادي لاملین په راتلونکي کې د پیسو د ارزښت په اړه څه ډول فکر لري.

که چېرې اقتصادي لاملین د بیو لوړوالی په راتلونکي کې اټکل کړي، په دې صورت کې د خپلو زېرمه شویو پیسو په وسیله څیزونه پېږي، چې په اقتصاد کې د پیسو د دوران د چټکتیا د ډېروالی لامل کېږي او په دې توګه بیې ورسره لوړېږي.

برعکس که همدا لاملین په راتلونکي کې د ټیټو بیو اټکل وکړي، په دې صورت کې څیزونه پلوري او پیسې زېرمه کوي، چې د پیسو د دوران چټکتیا کمېږي او بیې ټیټېږي. د پیسو د زېرمو د کارولو لپاره بل لامل د ربحې د بیې لوړوالی دی، چې مالکین غیرتولیدي سپماوې یا زېرمې تشویقوي، ترڅو د ډېرې ګټې د ترلاسه کولو په موخه خپلې زېرمه شوې پیسې په دروان کې اچوي، پور ورکوي او د پولي تقاضا ډېروالی د ربحو د نرخ پر زیاتوالي تمامېږي او همداشان د ارزښت لرونکو اسنادو د بیو په ټیټوالي سره د ربحې نرخ هم ډېروالی مومي.

د تادیاتو د بیلانس کسر:

مخکې له دې چې د تادیاتو د بیلانس د کسر په اړه یو څه زده کړو، لازمه ده د تادیاتو د بیلانس په اړه یو څه خبرې وکړو.

د تادیاتو بیلانس (BOP) Balance of Payment

د تادیاتو بیلانس اقتصادي احصایوي لېست یا حساب دی، چې د یوه دولت ټولې اقتصادي معاملې له نورې نړۍ سره په یوه ټاکلې موده کې ثبتوي. همداشان د تادیاتو بیلانس د اقتصادي پالیسیو په جوړولو او غوره کولو کې مهم رول لري. ځکه د تادیاتو بیلانس د دولت له بودیجې

جمع د سپماوو او پانگونو بیلانس سره مساوی دی او د تادیاتو د بیلانس جاري حساب د ملي تولیداتو یوه برخه ده او په عین حال کې د تادیاتو د بیلانس مالي حساب او پولې پانگه له پولې سروې سره اړیکه لري. په دې توگه ویلی شو چې د تادیاتو په بیلانس کې اقتصادي اغېزې شته او هم د تادیاتو د بیلانس بې توازنې دوه لاملونه تشکیلوي، چې یو یې د تبادلې نرخ او د بیو او د مزدونو د سطحې لوړوالی او هم د پیسو د داخلي ارزښت راټیټېدل دي.

اسعارو ته د تقاضا ډېروالی د پیسو د داخلي ارزښت د ټیټېدو لامل کېږي او اسعارو ته د تقاضا ډېروالی د تادیاتو د بیلانس د کسر د له منځه تلو سبب ګرځي او د اسعارو پر وړاندې د پیسو داخلي ارزښت راټیټوي.

لکه څنګه چې په مخکېني بحث کې مو هم وویل، د تادیاتو په بیلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې اسعار یا سره زر بهر ته جریان پیدا کوي، یانې د تادیاتو په بیلانس کې کسر په یوه هېواد کې د پیسو د عرضې ډېروالی څرګندوي او د یوه هېواد د تادیاتو د بیلانس کسر هغه وخت منځ ته راځي، چې بهرنیو هېوادونو ته د یاد هېواد ورکړې (پرداختونه)، نظر ترلاسه کولو ته ډېرې وي.

هغه هېواد چې د تادیاتو د بیلانس له کسر سره مخ وي دې ته اړ او مجبور دی، چې له بهرنیو هېوادونو، نړیوالو پولې او مالي موسسو څخه پور یا لنډمهاله اعتبار واخلي، چې په دې سره بهرنۍ پانگونه هېواد ته داخلېږي، چې د تادیاتو د بیلانس له کسر سره متناسب پیسې ډېرېږي.

انفلاسیون (پولي تورم)

۱ - د پولي تورم یا انفلاسیون تشخیص:

انفلاسیون یوناني کلمه ده، چې د تورم یا پرسوب مانا ورکوي. د تورم کلمه د پرسوب په مانا ده، خو په ورځنیو اقتصادي بحثونو کې د یوې اقتصادي اصطلاح په توګه بېلابېل تعبیرونه لري، لکه د پیسو د ارزښت ټیټېدل، د ټولني په دوران کې د پیسو د حجم زیاتوالی، د بیو د سطحې لوړوالی، د لګښتونو ډېروالی او نور. نو پر دې بنسټ د انفلاسیون لپاره یو ځانګړی تعریف اسانه کار نه دی. خو په ساده ډول په اقتصاد کې د بیو د کچې لوړوالي ته انفلاسیون وايي. ډېری اقتصادپوهانو دا تعریف هم وړاندې کړی دی: (نظر عرضې ته د تقاضا ډېروالی).

نن ورځ د انفلاسیون لپاره دقیق او جامع تعریف دادی، چې انفلاسیون له هغې پېښې یا پدیدې څخه عبارت دی، چې نظر عمومي عرضې ته د عمومي تقاضا د ډېروالی له امله اقتصاد د بیو په عمومي سطحه کې په صعودي شکل منځ ته راځي.

په دې تعریف کې مهم ټکی دادی، چې د تورم په حالت کې اړینه او حتمي نه ده، چې د ټولو

څيزونو بېې لورې شي، بلکې دا شونتيا هم شته، چې د ځينو څيزونو بېې ټيټې هم شي، خو اساسي څيز دادی، چې د هغه وروستۍ پايله د بيو د سطحې په صعودي شکل راڅرگندېږي.

په انفلاسيون کې بنسټيز شرط دادی، چې د بيو د سطحې لوړوالی آني او لنډمهاله بڼه نه لري، بلکې مداومه بڼه لري. د ځينو فوق العاده او غيرمترقبه لاملونو پر بنسټ بېې په آني ډول لوړېږي او تر يوې لنډې مودې وروسته بېرته ښکته کېږي، چې دې حالت ته انفلاسيون نه ويل کېږي. د تورم فيصدي په بازار کې د بيو د ارزونې په موخه مهم معيار گڼل کېږي، چې دا فيصدي هر کال د مرکزي بانک او د هر هېواد د اقتصادي مسوولانو له خوا محاسبه او اعلانېږي.

د انفلاسيون په حالت کې کله چې د يوه هېواد ملي پيسې د ارزښت له ټيټوالي سره مخ شي، د ټولني وگړي کوشن کوي، چې خپلې پيسې په ارزښتمنو څيزونو يا اسعارو باندې بدلې کړي، په دې تصور سره چې په راتلونکي کې به د پيسو ارزښت نور هم ټيټ شي. چې په دې سره د څيزونو د تقاضا ميزان په شدت سره ډېرېږي او د دې عمليې په ترڅ کې بېې د لوړوالي په لور ځي.

پر دې بنسټ پورتنيو څرگندونو ته په پام سره ډېری وگړي دا تصور کوي، چې انفلاسيون يوه منفي اقتصادي ځانگړنه ده، چې پر ټولنه نا مطلوبې اقتصادي اغېزې اچوي او د اقتصادي بې ثباتۍ لامل گرځي. خو په حقيقت کې دا کار د يوه اقتصاد پوه له انده تورم تل د يوې نامطلوبې اقتصادي اغېزې په توگه نه بلکې ځينې وخت کولی شي مساعدي اقتصادي اغېزې ولري، لکه د پانگوني د کچې لوړوالی، د استخدام د کچې لوړوالی، او د داخلي توليداتو د سطحې لوړوالی. لکه څنگه چې وويل شول انفلاسيون د ټولني د چلند پيسو د حجم د زياتوالي او د پيسو د ارزښت د ټيټوالي او نورو لاملونو په پايله کې منځ ته راځي. يانې کله چې مرکزي بانک د پيسو په نشر لاس پورې کوي، په ټولنه کې د پيسو حجم ډېرېږي او وگړي هڅول کېږي چې د خپلو لگښتونو ميزان لوړ کړي. د تقاضا او لگښت تر لوړېدو وروسته په مارکېټ کې بېې هم لوړېږي او د انفلاسيون حالت منځ ته راځي.

انفلاسيون ډېرې ناوړې او نامطلوبې اقتصادي او ټولنيزې پايلې لري، که چېرې پر وخت يې پر وړاندې مبارزه ونه شي، د واکمنو سياسي رژيمونو د له منځه تگ او نويو سياسي نظامونو د منځ ته راتگ لامل هم کېدای شي.

د بېلگې په توگه په ۱۹۸۸ کال کې د روسي روبل د ارزښت د ډېر ټيټوالي له امله يوه راپورټر له مسکو څخه خبر ورکړ، چې (په داسې حال کې چې پيسې لا هم ارزښت لري، ډېری خلک په چټکۍ سره د روبل پر خرڅلاو بوخت دي، چې ارزښت يې د له منځه تلو په حال کې دی.)

د تورم علتونه:

تورم یا پرسوب ډېر علتونه لري، چې هر علت په خپل وار سره پر بيو باندې بېلابېلې اغېزې لري، چې د دې علتونو موضوع په دوو کټگوريو وېشو:

لومړۍ: د تورم اقتصادي علتونه، چې اقتصادي منشأ لري او په لاندې ډول دي:

د عمومي عرضې پر وړاندې د عمومي تقاضا ډېروالی:

مجموعي تقاضا څه شی ده؟ يانې په يوه معلومه موده کې په اقتصاد کې د بېلابېلو خانگو د مجموعي لگښت ميزان.

مجموعي تقاضا (اغلب هغه د AD پر مخففو تورو هم څرگندوي، د دولتونو او سوداگريزو مرکزونو د لگښتونو د ميزان مجموعه ده او سطحه يې هم د پولي او مالي سياستونو د بيو له سطحې سره تړاو لري. په اقتصاد کې د عمومي تقاضا زياتوالی د پولي تورم له مهمو لاملونو څخه بلل کېدای شي.

د پيسو د مقدار ډېروالی

په اقتصاد کې د پيسو د اندازې ډېروالی، د توليد د حجم او موجود توليد قېمت له مناسب ډېروالي پرته، ډېروالی مومي، يانې د بيو يا قېمتونو د لوړوالي لامل کېږي.

د پيسو د اندازې زياتوالی د دې لامل کېږي، چې خلک ډېره لگښت وکړي او د پيسو ډېر مصرف د دې لامل کېږي چې کلنی عايد لوړ شي. که ملي توليد ثابت وي، د پيسو د حجم ډېروالی پر بيو اغېزه کوي او لوړېږي. همداشان د پيسو عرضه ممکن د بېلابېلو دلایلو له امله لکه د دولتي مخارجو ډېروالی، د بودیجې د کسر د سياست له لارې او د بانکي سيستم په وسيله د بودیجې د کسر د تايمين له لارې ډېروالي ومومي. خو دا چې ولې د پيسو د عرضې ډېروالی د بيو د لوړوالي لامل کېږي، په لاندې ډول دليل راوړلای شو.

د پيسو له عرضې څخه د زېږنده انفلاسيون لپاره د علماوو ساده توجیه کولی شو د کلاسيکو پيسو د مقدار نظريې ته په پام سره تحليل کړو. د پيسو په برخه کې هر ډول ډېروالی، په هغو شرايطو کې چې واقعي لاسته راوړنې او عوايد هغو ته مناسب ځواب ونه وايي، د بيو د عمومي سطحې د لوړېدو لامل کېدای شي او په پایله کې د مجموعي تقاضا د ډېروالی او انفلاسيون حالت منځ ته راوړلی شي.

همداشان د پيسو د مقداري نظريې پر بنسټ: د هغو پيسو اندازه چې په جريان کې دي او د بيو د عمومي سطحې ترمنځ يو اساسي تناسب شتون لري. يانې د پيسو په عرضه کې ۱۰ سلنه لوړوالی - ټيټوالی د بيو د ۱۰ سلنه لوړوالي - ټيټوالي لامل کېږي.

په دې اړه یوه بله بېلگه هم لرو، چې د جگړې په حالت کې د دولت عواید کال په کال په ډېره پیمانه کمېږي او د دولت د خپلې بودیجې کسر د اضافي نوټونو د چاپ او خپراوي له لارې تمویلوي. د پیسو د دې ډېروالي په مقابل کې چې په تولیداتو کې مطابقت کوونکي ډېروالي په داخلي تولیداتو او وارداتو کې شتون ونه لري، د تورم د پیاوړتیا لامل کېږي. دا چې ولې اقتصادي مسوولان د اضافي نوټونو د خپرولو له زیانونو سره بیا هم په دې کار لاس پورې کوي، څرگنده نه ده. البته په جگړه ییزو شرایطو کې له نورو سرچینو څخه د دولت د عوایدو لوړول ناشوني دي، له همدې امله دولت له دې امکانه گټه اخلي، له دې پرته ماته خوري او له منځه ځي.

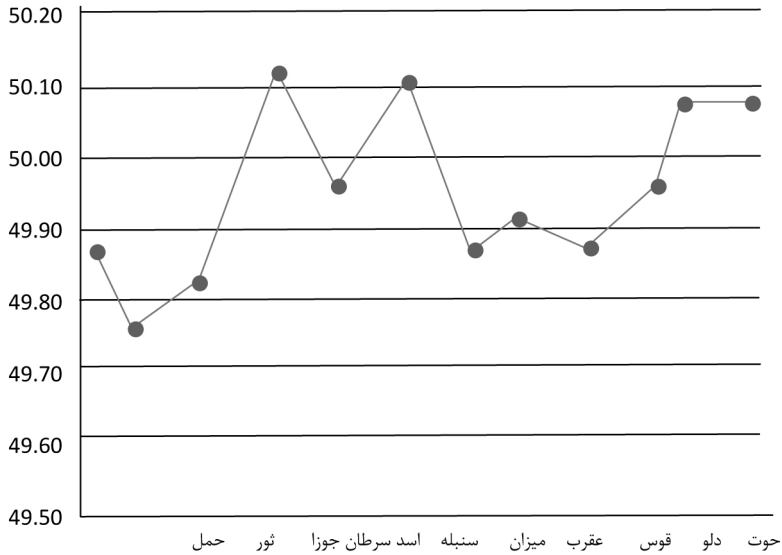
د پیسو د دوران د چټکتیا ډېروالی:

د پیسو د دوران چټکتیا د تقاضا د ډېروالي یو بل لامل دی، چې تورم ته لار پرانیزي. په هېواد کې د پیسو د دوران چټکتیا پر راتلونکې اقتصادي وضعې د بې باورۍ پر بنسټ د تورم د تقویې لامل کېږي، ځکه خلک غواړي خپلې پیسې پر ارزښتمنو شیزونو او همداشان په نامنقولو اموالو او نورو اسعارو باندې بدلې کړي، چې دا کار په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د ډېروالي لامل کېږي او پولي تورم ورځ په ورځ قوي کوي، چې غوره بېلگه یې مور په افغانستان کې پر ۱۹۹۱ او ۱۹۹۲ کلونو کې ولیده.

د اسعارو د تبادلې د نرخ لوړېدل

ټولني ته د پام وړ بهرنیو اسعارو د وارېدېدو ډېروالی د تبادلې د نرخ د لوړېدو لامل گرځي. د اسعارو د تبادلې په نرخ کې مثبت بدلونونه او د افغانۍ د ارزښت لوړېدل مرکزي بانک دې ته اړباسي، چې د پولي سیاست نوې لار ولټوي، ترڅو د هغې پر بنسټ د اسعارو د تبادلې نرخ کنټرول کړي. ځکه د افغانۍ پر وړاندې د اسعارو د تبادلې د نرخ لوړېدل د انفلاسیون له لاملونو څخه دي او د وارده پولي تورم په نامه یادېږي. د بېلگې په توگه په ۱۳۶۹ کال کې نظر ۱۳۵۷ کال ته په منځنۍ کچه شاوخوا ۲۱ ځله د اسعارو د تبادلې نرخ لوړ تللی او تر ۱۳۶۰ کاله پورې یو ډالر د ۶۰ افغانیو معادل و او تر لنډمهاله ادارې مخکې یو امریکایي ډالر د ۷۰۰۰۰ افغانیو معادل و، چې نظر د افغانۍ ارزښت ته فوق العاده لوړوالی ښيي.

په ۱۳۸۵ کال کې د افغانۍ پر وړاندې د امریکایي ډالر د میاشتني نرخ اوسط



په نړیواله کچه د بیو لوړوالی:

د نړۍ په اقتصاد کې د نفتو او خوراکي توکو د بیو د لوړوالي منفي اغېزې، تر ډېره د وارداتو له لارې په هېواد کې د بیو د لوړوالي لامل کېږي. دا ډول پولي تورم د وارد شوي پولي تورم په نامه یادېږي، په ځانگړې توگه په مخ پر ودې هېوادونو لکه په افغانستان کې، چې له گاونډیو او نورو هېوادونو څخه د توکو د وارېدولو له لارې منځ ته راځي.

د بانکي کرېډېټونو پراختیا:

بل هغه لامل چې په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د لوړوالي لامل ګرځي، د کرېډېټونو زیاتوالی دی، چې سوداګرو ته ورکول کېږي او تر ډېره بریده مصرفي اړخ لري، چې د تولید او امتحې اندازه لوړولی نه شي او له امله یې بیې لوړېږي.

د دولت د اضافي لګښتونو پراختیا او ډېروالی

د لګښتونو ډېروالی د بېلابېلو دلایلو له مخې صورت موندلی شي لکه: د پروګرامونو پراختیا، اقتصادي پراختیا، د دولتي موسسو او سازمانونو پراختیا، د ښوونیزو، روغتیايي او نورو لګښتونو

زیاتوالی. د لگښتونو زیاتوالی چې د بودیجې د کسر لارې پرانستل کیږي، د مجموعي تقاضا د زیاتوالي لامل کېږي او په ټولنه کې انفلاسیون رامنځ ته کوي.

په یوه ټولنه کې شدید تورم ورځ په ورځ د دولت د لگښتونو د ډېروالي لامل ګرځي، ځکه دولت اړ کېږي، چې د انفلاسیون په حالت کې د خپلې اړتیا وړ عین توکي او خدمتونه په ډېرو پیسو سره تهیه او پیدا کړي. د دولت د اضافي لگښتونو په ډېروالي سره اقتصاد پر دې نه توانېږي، چې د دولت د دې مصرفي تقاضا د لوړوالي مطابق تولیدات لوړ کړي، له دې امله بېې لورېږي او دا حالت په افغانستان کې ولیدل شو.

د بېلګې په توګه د دولت د لگښتونو له جملې نه تر ټولو زیات توري اغیزې د دولت نظامي لگښتونه لري، ځکه دا ډول لگښتونه له اقتصادي پلوه کاملاً غیرمولد لگښتونه دي او ظرفیتي اغیزې نه لري. همداشان د پولي تورم د تقویې بل لامل دادی، چې د دولت د لگښتونو په ترکیب کې بدلونونه رامنځ ته کېږي، په دې مانا چې له مجموعي لگښتونو څخه د دولت د عادي لگښتونو سهم له یوه کال نه بل کال ته ډېروالي مومي او برعکس د انکشافی لگښتونو سهم کال په کال کمېږي او د دولت عادي لگښتونه په لومړي قدم کې یوازې عایداتي اغیزې لري او انکشافی لگښتونه څه ناڅه ظرفیتي اغیزې لري. نو په دې توګه د عادي لگښتونو توري اغیزې نظر انکشافی لگښتونو ته ډېرې وي، چې دا بېلګه په افغانستان او مخ پر وده هېوادونو کې ښه لیدل کېږي.

د لگښتونو ډېروالی:

په یوه ټولنه کې د لگښتونو زیاتوالی په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د ډېروالي لامل ګرځي او په لاندې ډول دي:

لومړی: په پراخه اندازه او د تولیداتو د زیاتوالي تر اندازې ډېر د مزد، معاشونو او نورو عوایدو لوړېدل، چې په دې حالت کې یانې که د اضافي عایداتو په لوړوالي سره اضافي تولیدات شتون ونه لري، چې ډېری په مخ پر وده هېوادونو کې لیدل کېږي.

دویم: د پاتې شویو پولي وسایلو کارونه، چې د پخوانیو کلونو د پرځای پاتې غوښتنو له مدرکه شتون ولري.

دریم: په مصرفي برخو کې د پخوانیو سپماوو کارونه یا ترې ګټه اخیستل.

څلورم: کله چې بهرنۍ پانګې د بلاعوضه مرستو یا پور په ډول هېواد ته راشي په دواړو صورتونو کې د واردو شویو اسعارو په اندازه پیسې هېواد ته راځي او په اقتصادي جریان کې شاملېږي، چې له امله یې بېې لورېږي او دې ډول تورم ته وارد شوی تورم هم وايي.

د تولید د تمام شوي قیمت لوړېدل:

لاندي لاملونه د تمام شوي قیمت د لوړېدو لامل گرځي:

لومړی: په پرمختللو صنعتي هېوادونو کې د کار د څښتنانو پر وړاندې د مزدونو لوړېدل او کارگرو ټولنو استحکام د دې لامل کېږي، چې د کار څښتنان د اقتصادي بحران او رکود په حالتونو کې د کارگرانو پر وړاندې نه شي کولی هغوي معزول کړي يا د هغوی د معاشونو د کموالي لامل شي. په دې ترتيب له يوې خوا د توليداتو د کموالي نسبت او له بله پلوه د مزدونو د لوړوالي په واسطه د پولي تورم په حالت کې د توليداتو تمام شوی قیمت لوړېږي، ځکه چې مزدونه په دې ډول هېوادونو کې د تولید د تمام شوي لگښت عمده برخه جوړوي او احصايوي ارقام ښيي، چې په صنعتي هېوادونو کې د کار يا مزد لگښتونه او معاشونه شاوخوا ۷۰٪ تمام شوي لگښتونه تشکیلوي.

دویم: د پانگې د ربحې د نرخ لوړېدل:

معمولاً د پانگونې له لويو لگښتونو څخه يو هم د ربحې لگښتونه دي. همداشان هغه وجوه چې د يوې پروژې د جوړولو لپاره اړين دي، په عمومي ډول قرض کېږي او د يوې دورې په جريان کې ورکول کېږي، چې د پروژې واقعي لگښتونه د ربحې په نرخ پورې اړوند وي.

کله چې د ربحې نرخ لوړوالی مومي، د پور لگښت لوړېږي او که د ربحې نرخ ټيټوالی ومومي، د پور لگښتونه ټيټېږي او پانگونه ډېره پرکار لوېږي. له بله پلوه د تورم په حالت کې پور ورکونکي هم تورم په خپلو قرضوي معاملاتو کې په پام کې نيسي او هغه وخت پور ورکولو ته حاضرېږي، چې لوړه ربحه ورته ورکړل شي. د دې لوړې ربحې ورکول د توليداتو تمام شوی لگښت لوړوي او په پایله کې د نهايي محصولاتو بېي لوړېږي.

دریم: د اومو توکو د بيو لوړوالی:

د تورم په حالت کې د اومو توکو بېي لوړېږي او د توليداتو تمام شوی قیمت د کار تمامه محصولاتو د زیاتوالي لامل گرځي.

د ساینس او ټېکنالوژۍ پرمختگ:

په بډايو هېوادونو کې چې صنعت او ټېکنالوژۍ په کې پرمختگ کړی، خوراکي توکو ته تقاضا په کې زیاته وي. بډای او پرمختللي هېوادونه د انرژۍ د تولید لپاره له خوراکي توکو گټه اخلي او پر همدې بنسټ د غوره توکو او څيزونو د تولید لامل گرځي او دې پرمختگ په خپل وار سره د نويو غوښتنو لارې چارې برابرې کړي او په پایله کې يې بېي لوړې شوې دي.

د نفوس ډېرښت او د مصرفي عادتونو تغیر:

د بیو د لوړوالي اصل لامل د نړۍ د نفوسو ډېرښت دی، یانې دا ډېرښت د مصرفي توکو لپاره د تقاضا د ډېروالي لامل گرځي او مجموعي تقاضا ورسره لوړېږي او په پایله کې یې بیې هم پورته خېژي. په داسې حال کې چې د روانې پېړۍ ترنیمایي پورې به د نړۍ نفوس نهه میلیارده تنو ته ورسېږي. همداشان د نفوسو د مصرفي عادتونو بدلونونه او د موډ تغیر د مجموعي تقاضا د ډېروالي سبب گرځي او له امله یې بیې هم پورته خېژي.

د پانګونو پراختیا

د پانګونې بنسټیز بدلونونه کولی شي پر عمومي تقاضا عمده اغېزې ولري. دا بدلونونه پر خپل ځای او په لنډمهاله توګه پر تولید او استخدام اغېزې کوي او په اوږدمهاله توګه د اقتصادي ودې لامل گرځي. خو تر مطلوب حد د پانګونې زیاته پراختیا، هغه که په دولتي برخه کې وي، که په خصوصي برخه کې، په هغه صورت کې چې عایداتي اغېزې یې نظر ظرفیتي اغېزو ته ډېرې وي، د بیو د لوړوالي لامل گرځي، چې په اقتصادي بنسټونو کې دولتي پانګونې تر ډېره بریده دا خاصیت لري، چې په یوه مخ پر وده هېواد کې د پولي تورم له مهمو لاملونو څخه وګڼل شي.

د مجموعي عرضې کموالی:

کین لوري ته د عرضې د منحنی تغیر کولی شي د لګښتونو د ډېروالي له امله (د بېلګې په توګه د مزدونو په نرخ یا (انرژۍ) قیمت کې ډېروالی طبیعي اقتصادي افتونه راوړي، یانې په اقتصاد کې د مجموعي عرضې کموالی، په هغه صورت کې چې مجموعي تقاضا په هماغه اندازه کمه شوې نه وي، د پولي تورم د منځ ته راتلو لامل گرځي او د عرضې په منحنی کې تغیرات، چې د لګښتونو د تغیراتو له امله منځ ته راځي، د (Cost Shock) په نامه یادېږي.

د توليدي دستګاوو د پرتلیز قابلیت نشتوالی:

که چېرې اقتصادي توليدي دستګاوې د هر وخت له اقتصادي غوښتنو سره سمون یا مطابقت ونه شي لرلای، یانې اقتصادي غوښتنې پوره نه شي کړای، په دې صورت کې بیې لوړېږي، چې دا ډول تورم د اقتصادي جوړښت د کمزورتیا زېږنده ده. په ټولو مخ پر وده هېوادونو کې په ځانګړې توګه په افغانستان کې همدا د اقتصادي جوړښت یا ساختمان کمزورتیا ده، چې د له منځه وړلو لپاره یې اوږدمهاله تدبیرونه نیول کېږي.

د وارداتو کموالی:

د وارداتو کمښت په اقتصاد کې د مجموعي عرضې د کموالي لامل ګرځي، چې د پولي تورم له لاملونه څخه ګڼل کېږي. د بېلګې په توګه په مخ پر وده هېوادونو کې او هغو هېوادونو کې چې په جګړو کې ښکېل دي، سوداګر د سوداګريزو فعاليتونو او د پانګې د خونديتوب په اړوند د باور او ډاډ د نشتوالي له امله خپلې پانګې بهرنیو هېوادونو ته لېږدوي، چې د وارداتو د کموالي لامل کېږي او په ټولنه کې پولي تورم پراختيا او پياوړتيا مومي.

کورنۍ جګړې د تورم د علتونو په توګه:

د تورم مهم لامل په ټولنه کې کورنۍ جګړې دي، چې له امله يې په ټولو برخو کې مجموعي عرضه کمېږي. د بېلګې په ډول: د دوو نيمو لسيزو د جګړو په ترڅ کې د افغانستان په ټولو برخو لکه، په کرنه، صنعت، سوداګرۍ، مناقلاتو، کانونو، برېښنا او نورو اقتصادي برخو کې کموالی منځ ته راغلی دی.

د تورم نااقتصادي علتونه:

د تورم عارضي علتونه: هغه علتونه چې په غيرمترقبه او نا اټکل شوي ډول د بيو د لوړوالي لامل ګرځي، لکه د اقتصادي ناوړينو رامنځ ته کېدل، د جګړو ډېرېدل، وچکالۍ، قحطۍ، زلزلې، سپلاوونه، ناروغۍ او نور، چې په دې ټولو حالتونو کې اقتصادي مجموعي عرضه يو دم کمېږي او د بيو د لوړوالي لامل ګرځي.

سياسي عامل

د اقتصادي حالت او د بيو د ثبات لپاره د يوه قوي مرکزي او ولسواک دولت شتون اړين دی، خو په افغانستان کې په تېرو دريو لسيزو جګړه ييز حالت کې اقتصادي حالت استقرار نه درلود او پولي تورم منځ ته راغلی وو.

رواني عامل

د اقتصادي استقرار يا نه استقرار په ځانګړې توګه د بيو د سياست د راتلونکي اقتصادي حالت په اړه د خلکو د فکر ډول او قضاوت يو بل لامل دی. کله چې اقتصادي لاملونه په راتلونکي کې د پيسو د ارزښت په اړه بدبينانه نظر ولري، تر حد زياتې پيرونې کوي، چې په مارکېټ کې د عمومي عرضې د کموالي لامل ګرځي او د بيو د لوړېدو شونتيا پيدا کوي.

پر اقتصاد باندې د پولي تورم اغېزې:

د عمومي نظرسنجۍ له مخې، خلك تورم د هېواد لومړنی دښمن بولي، چې پر اقتصاد باندې سختې ناوړې اقتصادي او ټولنيزې اغېزې اچوي او هم تورم د شخړو او د خطر د اعلام لامل بولي.

۱ - په هغو هېوادونو کې چې تورم شتون ولري، هغه کسان چې د ثابت عايد لرونکي وي او په دولتي سکتور کې فعاليت کوي، زيانمنېږي.

۲ - همداشان د تورم له امله د عايداتو او لاسته راوړنو حقيقي ارزښت ټيټېږي او د پيرونې د قدرت د کموالي لامل گرځي او د خلکو د ژوند سطحه ټيټېږي. د تورم اغېزې په مخ پر ودې هېوادونو باندې نظر پر مختللو هېوادونو ته زياتې قوې او مضرې وي او له بله پلوه د دې ډول هېوادونو ډېرې وگړي په داسې عايداتي سطحه کې ځای لري، چې په ډېرې سختۍ سره کولی شي لږترلږه د خپل فزيکي ژوندانه سويه تامين کړي.

۳ - انفلاسيون يا تورم د سپما د کموالي لامل کېږي، ځکه د پيسو ارزښت د بدلون په حال کې وي او په پايله کې سپما خپل ډاډ او باور له لاسه ورکوي.

۴ - پولي تورم په نړيواله سوداگرۍ کې د توکو او اجناسو د بيو د لوړوالي لامل گرځي، چې په پايله کې يې صادرات کم او واردات زياتېږي.

۵ - پر اقتصاد باندې د تورم بله اغېزه د خدمتونو او توکو د توليد کموالی دی. که چېرې اقتصاد له ټولو بيو او مقاديرو لکه، ملي عايد، د پيسو حجم او نورو له تورم سره مخ نه وي، په دې صورت کې احتمالاً په اقتصاد کې واقعي توليد د معاملاتي لگښتونو د ډېروالي مخه نيولی شي.

۶ - په ټولنه کې تورم، هغه اوږدمهاله قراردادونه چې په راتلونکي کې تړل کېږي ناشوني او محدودوي. ځکه اوږدمهاله تورم د پيسو د ارزښت د ټيټوالي لامل گرځي او په دې کار سره د دواړو اړخونو يو لوری زيانمنېږي. همداشان پولي تورم پور ورکونکي هم زيانمنوي او په هماغه اندازه پوروري گټه ترلاسه کوي.

۷ - د لاسته راوړنو په توزيع کې او همداشان د اقتصاد په اغېزمنتوب باندې ناوړې اغېزې اچوي، ځکه د بيو نښانې گډوډوي. هغه اقتصاد چې ټيټ تورم لري، که چېرې د يوه توکي بيه په بازار کې پورته شي هم پيرونکي او هم پلورونکي پوهېږي، چې د ياد توکي د عرضې او تقاضا په شرايطو کې بدلون رامنځ ته شوی او په نتيجه کې کولی شي غبرگون وښيي. همداشان د لاسته راوړنې يا حاصل، ثروت د دويم ځلي توزيع له لارې تورم او د کارنده توب کمښت هم اقتصاد ته ضربه رسوي او تورم د مالياتو د بيو او د ربحې د حقيقي نرخونو د نسبي گډوډۍ لامل گرځي.

۸ - د تاډياتو پر بيلانس باندې د تورم اغېزې.

د تورم په مخنيوي کې د مرکزي بانک رول:

مرکزي بانک په هر هېواد کې اقتصادي عامل گڼل کېږي. د پولي تورم مخنيوی نظر د هر هېواد حالاتو، اوضاع او د تورم ډول ته توپیر لري، چې په عمومي ډول په مخ پر وده هېوادونو کې په لنډه توگه د هغه ځینې عمده ټکي په لاندې ډول وړاندې کېږي.

- د پیسو د حجم د ډېروالي مخنيوی، د تورم نرخ مهارولی شي، چې دولتونه باید د انقباضي بودیچې لایحې ته ژمن وي. دولت او مرکزي بانک باید هغه معاملې چې په اسعارو په ځانگړې توگه په ډالرو ترسره کېږي، ودروي او د هر ډول پولي حجم د زیاتوالي مخنيوی وکړي او انقباضي سیاست غوره کړي. بله مهمه موضوع د اقتصاد مستقل کول دي، چې په هېواد کې باید دا شرایط برابر شي او په دې کار سره د خصوصي سکتور له لارې تولید ته وده ورکړل شي او په دې سره (د عرضې او تولید ډېروالي) د بیو د لوړېدو مخه نیول کېږي او ورو ورو بېرته ټیټېږي.

په هېوادونو کې د تورم بل ځانگړي دلیل د جاري لگښتونو لپاره له اسعاري حساب څخه د دولت د اخیستنې میزان دی، چې له سل فیصده څخه یې ډېروالی موندلی وي، چې د اخیستنې دا میزان پر پولي بنسټ او نقدي ودې او په نهایت کې د تورم پر نرخ باندې بدلیږي، چې د سبسایډیو په زیاتوالي او د بې ځایه غوښتنو په رامنځ ته کېدو سره د تقاضا سطحه لوړېږي، یانې د تعرفو د نرخ د ټیټوالي او یا د ارزان بیو وارداتو له لارې د کورني تورم نرخ کنټرول شي او پانگونو او تولید ته ډېروالی ورکړل شي. همداشان د مشارکت یا سرمایوي پانډو انتشار او د تولید د لاملونو د بیو د لوړوالي مخنيوی، د ثبات رامنځ ته کول، د بازار ارامتیا، په خلکو کې د ډاډ رامنځ ته کول، په تصمیمونو کې رویتیا او له ژر ژر بدلونونو څخه ځان ساتل، د تورم په مخنيوي کې غوره رول لري.

د افغانستان د مرکزي بانک په وسیله د پولي تورم کنټرول

د افغانستان بانک له ۲۰۰۳ زېږدیز کال را په دې خوا د افغانستان بانک د نوي قانون مطابق د مرکزي بانک موډرن فعالیتونه تجربه کړي او په دې برخه کې یې د پام وړ بریاوې ترلاسه کړې دي، چې د نمونې په ډول کولی شو د افغانستان د ټولني د عيني شرایطو مطابق د مناسبې او معقولې طرحې د تطبیق او پولي سیاستونو د ارزونې یادونه وکړو، چې د پولي تورم نرخ یې د نړیوالو منل شویو کړنلارو او مېتودونو له مخې سنجولی دی.

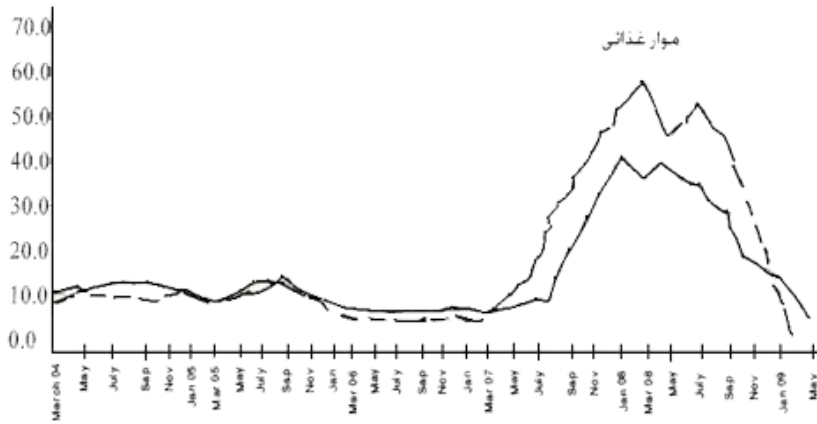
د پولي تورم په نرخ کې بدلونونه په کلنۍ او ربعوار ډول، د پولي تورم د نرخ اوسط او اساسي انفلاسیونه محاسبه او سنجول کېږي.

سره له دې چې افغانستان یو وارداتي هېواد دی، یا په بله وینا د هېواد تر سرحدونو اخوا تولیدي توکو ته د افغانستان تقاضا ډېره ده، چې دا چاره د عمومي پولي تورم، چې داخلي پولي تورم او هم وارداتي پولي تورم رانغاړي، د مرکزي بانک د پام وړ لاس ته راوړنو څخه گڼل کېدای شي.

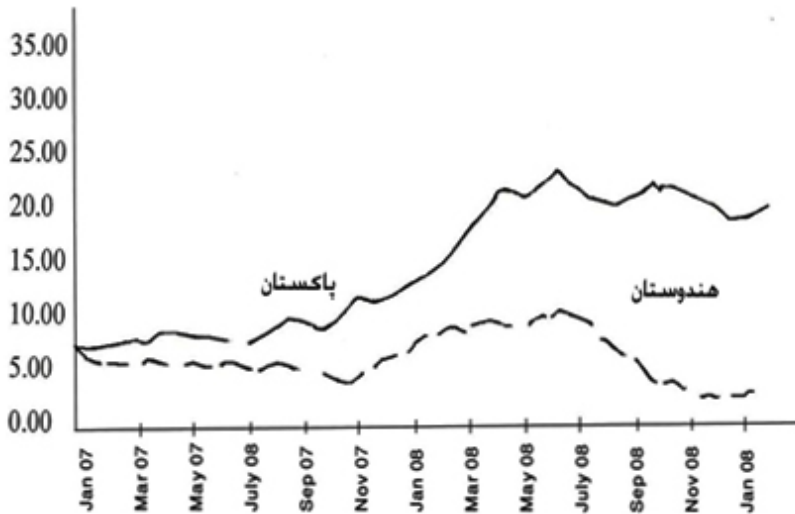
په ۱ شکل کې له ۱۳۸۳ تر ۱۳۸۶ کال پورې د تورم په نرخ کې بدلونونه ښودل شوي دي.

لکه څنگه چې په شکل کې لیدل کېږي د تورم منځني د ۱۳۸۳ کال له لومړیو څخه د ۱۳۸۶ کال تر لومړیو پورې په حداقل یانې یو رقمي عدد ۸/۱ سطحې ته رسېدلی، چې پخپله د پولې سیاست بریا په گوته کوي. په دې شکل کې لیدل کېږي چې انفلاسیون یو ځل بیا خپل صعودي سیر غوره کړی. د ۱۳۸۶ له لومړیو د ۱۳۸۷ کال د غويي تر میاشتې د انفلاسیون نرخ اعظمي حد ته ۲/۴۲ رسېدلی چې دا ډېروالی عمدتاً په نړیواله کچه د بیو د بدلون له امله دی.

نفتي او خوراکي توکي د هغو توکو له جملې څخه دي، چې بیې په نړیواله کچه په بې ساري ډول لوړې شوې وي، چې اغېزې یې نه یوازې پر افغانستان بلکې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې لیدل کېږي. په ۲ شکل کې د یادو اغېزو رول د سیمې په هېوادونو لکه پاکستان، ایران، هندوستان، چې افغانستان ته له لویو صادروونکو هېوادونو څخه دی، لیدل کېږي.



د ښار د مصرفوونکو د بیو د شاخص له مخې د تورم د نرخ د بدلونونو بهیر - ۱ شکل



د گاونډیو هېوادونو د پولې تورم په نرخ کې د بدلونونو بهیر - ۲ شکل

د شکل له پرتلنې څرگندېږي، چې په افغانستان کې د پیسو نرخ نظر پاکستان او ایران ته په ښه وضعیت کې قرار لري.

سرچینې: د پاکستان، ایران او هندوستان مرکزي بانکونه

د افغانستان بانک د معقولو پولې سیاستو په کارولو سره پر دې توانېدلی، چې د وارداتي انفلاسیون پر وړاندې یو قوي دفاعي دېوال رامنځ ته کړي او د امکان تر بریده یې د هېواد په اقتصادي ساحه کې د صادروونکو هېوادونو د تورم د نفوذ مخه نیولې ده، چې دا دفاعي دېوال د بهرنیو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د مبادلې د نرخ د ثبات تامین دی.

د دریم څپرکي د مطلبونو لنډیز

په دې څپرکي کې د بودیجې د کسر سیاست او د دولت له خوا د دغه سیاست مهمې موخې وڅېړل شوې، چې د اضافي نوټونو د نشر په واسطه د بودیجې د کسر تمویل ښېگڼې او نیمگړتیاوې درلودې. همداشان د اعتبارونو د زیاتوالي او هغه رول چې بانکونه د توسعوي سیاست په تعقیب او برعکس یې یانې د بانکونو د زېرمو دېروالی او کموالی، چې په دواړو حالاتو کې د اعتبارورکولو ظرفیت لوړوي، د پیسو حجم دېرولی شي.

د تادیاتو بیلانس، د تادیاتو د بیلانس رول چې د اقتصادي پالیسیو په غوره کولو او د تادیاتو د بیلانس د کسر، چې پر اقتصاد منفي اغېزې اچوي، تر بحث او تجزیې لاندې ونيول شول.

د دې څپرکي په جریان کې د اوسني عصر مهمه اقتصادي معضله یانې پولې تورم تر بحث لاندې ونيول شو، چې په سر کې د اقتصادي کارپوهانو او نورو وگړو نظرونه، مساعد اقتصادي اثرات او د هغو نامطلوبې اقتصادي او ټولنیزې پایلې، د پولې تورم بېلابېل لاملونه، لکه د مصرف زیاتوالی، د پیسو اندازه، بانکي کرېدپټونه، د پانگونې پراختیا، نظر عمومي عرضې ته د عمومي تقاضا زیاتوالی او برعکس د وارداتو کموالی، اقتصادي لاملونه او نور تر بحث او څېړنې لاندې ونيول شول.

بلاخره د دې څپرکي په پای کې د ټولني پر اقتصاد د پولې تورم اغېزې، د سپما د کموالي اسباب، صادرات، د توکو او خدمتونو تولید او د وارداتو دېروالی او په ځانگړې توگه مداوم تورم، چې د پولې ارزښت د کمېدو لامل کېږي، تر څېړنې او بحث لاندې ونيول شول. همداشان د تورم په کنټرول او مخنیوي کې د مرکزي بانک رول او د هغه مهم ټکي، په مخ پروده هېوادونو او په ځانگړې توگه په افغانستان کې وڅېړل شول. د افغانستان بانک د پولې سیاست عمومي مدیریت د پولې تورم نرخ د منلو شویو نړیوالو مېتودونو په کارولو سره د پولې تورم د نرخ بدلونونه په کلني او ربعوار ډول د پولې تورم د نرخ اوسط محاسبه او سنجول کېږي.

د دریم څپرکي پوښتنې

- ۱ - په کورنیو او بهرنیو بازارونو کې د پانگوالو د سیالی او رقابت د قدرت د کمزورتیا لامل په څه شي کې دی؟
- ۲ - د بودیچې د کسر سیاست یې په څه نامه یاد کړی او دولت په دې برخه کې څه رول ترسره کوي؟
- ۳ - کله چې د دولت د بودیچې کسر د خصوصي سکتور له خوا تمویل شي، کوم حالت رانغاړي، توضیح یې کړئ؟
- ۴ - د کوم سیاست او کړنلارو څارل په بانکونو کې د اعتبار ورکولو د ظرفیت د لوړوالي لامل کېږي؟
- ۵ - څو عوامل د پیسو د دوران د چټکتیا لامل ګرځي؟
- ۶ - د تادیاتو بیلانس له اقتصادي پلوه تعریف کړئ؟
- ۷ - د ننني انفلاسیون دقیق او جامع تعریف له څه قراره دی او په دې تعریف کې مهم ټکی څه دی؟
- ۸ - انفلاسیون د یوه اقتصاد پوه له لیدلوري څه ته وایي؟
- ۹ - په اقتصاد کې د پیسو د مقدار د زیاتوالي اغېزې شرحه کړئ؟
- ۱۰ - د پیسو له عرضې څخه د زېږنده انفلاسیون لپاره د علماوو توجیه چې د پول کلاسیکونو مقداري نظریې ته په پام سره یې تحلیل کړې، بیان کړئ؟
- ۱۲ - د اسعارو د تبادلې د نرخونو لوړېدل یا ټیټېدل په یوه هېواد کې څه ډول بدلونونه منځ ته راوړي.
- ۱۳ - د هغو مهمو عواملو واخلي، چې د بیو په لوړوالي کې ستر رول لري؟
- ۱۴ - هغه بېلابېل دلایل چې د دولت لګښتونه لوړوي کوم دي؟
- ۱۵ - پولي تورم د یوه هېواد پر اقتصاد څه ډول اغېزې کوي، واضح یې کړئ؟
- ۱۶ - د Cost shock اصطلاح د څه له امله منځ ته راځي؟
- ۱۷ - هغه مهم ټکي چې په مخ پر وده هېوادونو کې د تورم په کنټرول او مخنیوي کې رول لري کوم دي؟

۱۸ - د افغانستان بانک د پولي تورم نرخ څه ډول محاسبه او سنجوي؟

۱۹ - دوه هغه مهم توکي، چې په دې وروستيو کې يې د هېواد پر اقتصاد او په ځانگړې توگه پر نړيوال اقتصاد منفي اغېزې کړي، کوم دي، نومونه يې واخلي؟

د پیسو د ارزښت استقرار

ټولیزه موخه:

د پیسو د ارزښت یا ثبات د استقرار توضیح او د ټولنې په اقتصاد کې یې اهمیت، د بیو په استقرار کې د پولي سیاست اغېزې، د بیو مطلوبه سطحه، د بیو د لوړوالي لاملونه

د زده کړې موخې: لوستوال به د دې خپرکي تر لوستلو وروسته لاندې موضوعگانې تعریف او تشریح کړای شي:

- د پیسو د ارزښت ثبات یا استقرار.

- د پیسو داخلي ارزښت.

- د بیسو بهرنی ارزښت.

- د بیو مطلوبه سطحه.

- پولي سیاست او پر بیو یې اغېزې.

- د بیو د لوړېدو لاملونه او د بیو د لوړېدو پولي لاملونه.

پیسې هغه وخت ارزښت لري، چې وکولی شو پر هغو یو څیز واخلو. د پیسو د ارزښت او دهغو مالونو د اندازو ترمنځ چې پر هغو باندې اخیستل کېږي، مستقیمه اړیکه موجوده ده، خو د پیسو د ارزښت او د ورکړل شویو پیسو د اندازې د گرځیدو ترمنځ معکوسه رابطه شتون لري. په اقتصاد کې د پیسو ارزښت کولی شي، پر اقتصادي بهیر هم بڼې اغېزې وکړي او د هغو نوساناتو مخه ونیسي، چې پر سوداګرۍ او پانګونه او په عمومي توګه پر اقتصادي منفي اغېزې غورځوي، دا چې د پیسو د ارزښت تثبیت او د کارونې طرز یې د پولي سیاستونو له څرګندو مسایلو څخه دي، نو د پیسو ارزښت یې له دوو اړخونو خپرلی دی. یو بهرنی ارزښت دی او بل کورنی ارزښت.

۱ - د پیسو کورنی ارزښت:

د پیسو کورنی ارزښت چې په یوه هېواد کې د تولید د قدرت زېږنده ده یا په واقعیت کې د هېواد په دننه کې د پیسو د اخیستلو قدرت دی، چې د بیو د سطحې له لوړېدو سره کموالی مومي. په کورنی ارزښت کې دوه عامله مطالعه کېږي، چې یو د پیسو عمومي اندازه او بل د توکو عمومي اندازه ده. د پیسو په کورنی تثبیت کې یوازې د پیسو عمومي اندازه بسنه نه شي کولی. د عرضه شویو پیسو د اندازې او عرضه شویو توکو ترمنځ تناسب معکوساً متناسب دی، یانې په هغه صورت کې چې د پیسو ارزښت ډېروالی ومومي، بیې نزولي حالت غوره کوي او په هغه صورت کې چې د پیسو ارزښت نزولي حالت غوره کړي بیې لوړېږي. که د پیسو عمومي اندازه په M او د پیسو د دوران چټکتیا په V ، د بیو سطحه په P د توکو اندازه په T سره وښیو، $(M.V=P.T)$ (.) له بله طرفه $M=P.T$ دی، که د بیو د کچې فورمول ومومو: $P=M/T$.

د پیسو بهرنی ارزښت

د پیسو د کورنی ارزښت انعکاس دی او مستقیماً د تادیاتو د بیلانس له تعادل سره اړه لري. په دې ارزښت کې پښتوانه په پام کې نیول کېږي او هره پیسه له ځانه طلايي تعریف لري، چې د پولی سیاست په اصطلاح کې د رسمي ارزښت (د اخیستلو د قدرت پرته په پام کې نیول کېږي) په نامه یادېږي.

د پیسو رسمي ارزښت له هغه مقدار سرورزو څخه عبارت دی، چې هر هېواد یې د خپل اقتصادي سیاست او توان له مخې په نړیوال وجهي صندوق (I.M.F) ثبت کړي وي.

د پیسو حقیقي ارزښت د پیسو د اخیستلو د قدرت په پام کې نیولو سره سنجول کېږي. د نړیوال وجهي صندوق هر غړی هېواد د قانون له مخې د خپلو پیسو له واحد سره د سرو زرو مساوي وزن ټاکي.

د پیسو طلايي تعریف عبارت له هغه مقدار سرو زرو څخه دی، چې په نړیوال وجهي صندوق کې ثبت شوې وي. د دو پیسو دطلايي تعریف پر وړاندې کولی شو د یوې پیسې ارزښت د دویمې په مقابل کې لاسته راوړو.

لکه څنګه چې ډالر د (۰,۱۸۸۸۶۷۱) ګرام طلايي تعریف لرونکی دی او افغانۍ د (۰,۰۰۰۲۲۲) ګرام طلا لرونکی دی.

د تادیاتو بیلانس د پیسو په بهرنی ارزښت کې خپلې اغېزې لري. که بیلانس مثبت بڼه غوره کړي، په دې مانا چې ډېره طلا او اسعار هېواد ته راوړل شوي چې د هغو په وسیله د پیسو کورنی

ارزښت تقويه او د پانگونې شرايط برابرېږي. پولي سياستوالي بايد د فرعي وسيلو په توگه د پيسو د ارزښت په ټاکلو کې اقتصادي، ټولنيز حرکت او سياسي او نظامي اوضاع اغېزناکه وېږي. که څه هم صعودي يا نزولي حرکتونه کولی شي د توکو او پيسو په عمومي مقدار کې د بدلونونو په رامنځ ته کولو او هغه هم يو د بل په مقابل کې د هغو په قرار ورکولو سره د پيسو ارزښت متغير کړي، خو په ډېری مواردو کې ممکن په دې مقدارونو (پيسو او توکو) کې د پام وړ کوم بدلون رانه شي.

خو پورتنۍ ياده شوې اوضاع کولی شي د پيسو په ارزښت کې جدي بدلونونه رامنځ ته کړي. په مخ پر وده هېوادونو کې سياسي او ټولنيز بدلونونه کولی شي په لوړه سطحه د پيسو د ارزښت د نه استقرار په برخه جدي بدلونونه رامنځ ته کړي، چې دا عوامل د پيسو په بهرني ارزښت کې په پام کې نيول کېږي، له هغه پرته ورکړل شوي سياستونه به غېرواقعي وي.

ټول هېوادونه د پيسو د ارزښت د ټيټوالي د مخنيوي لپاره يوه اغېزناکه وسيله کاروي، چې هغه پولي ريفورم دی او په افغانستان کې هم له همدې وسيلې کار اخيستل کېږي.

د بيو مطلوبه سطحه:

په ملي اقتصاد کې يوه مهمه مسئله د بيو د عمومي سطحې ټاکل دي او په دې برخه کې انفلاسيون د اقتصاد پوهانو او سياستوالو د اندېښنې مهم ټکی گڼل کېږي. پر هغو لاملونو پوهېدنه چې د بيو سطحه اغېزمنوي، د ملي اقتصاد د پوهېدو لپاره اړينه ده. البته د بيو سطحه د پيسو د عرضې او تقاضا په وسيله ټاکل کېږي، چې د مبادلې له معادلې څخه گټه اخيستنه او د هغه د فيشر رابطه کولی شو په اسانۍ سره وښيو. $mv=py$.

که دا په پام کې ونيسو چې y ثابت او د استخدام په سطحه بشپړ دی، په دې صورت کې p د m مقدار (د پيسو عرضه) په وسيله او v (هغه عامل چې پيسو ته تقاضا ښيي) ټاکل کېږي.

مجموعي تقاضا:

په اقتصاد کې د جنسونو او خدمتونو د تقاضا مجموعه ده، چې ډېری وخت له AD مخففو تورو سره د مبادلې معادلې پر بنسټ ټاکل کېږي.

نوي اقتصاد پوهان پر دې آند دي، چې د بيو د سطحې او کلاسيک تورم ټاکل ډېر ساده دي، نو بايد د بيو د سطحې تيوري د مجموعي عرضې او تقاضا له لارې، چې نژدې په پراخه توگه منل شوې، ورکړل شي.

مجموعي عرضه:

د توکو او خدمتونو د عمومي مقدار په مانا ده، چې د يوه هېواد سوداگريز مرکزونه يې په يوه معلومه موده کې توليدوي او خرڅوي يې او د AS په مخففو تورو سره ښودل کېږي او د بيې له سطحې سره تړاو لري. نو د پولي سياستوال لپاره هره بيه چې وکولى شي په معقول ډول يې پولي موخه برابره کړي، مطلوبه بيه گڼل کېږي. لوړې بيې هم په ځينو برخو کې د مستهلکينو له نظره ناوړه او بدې وي، خو د پولي اقتصادي سياستوال لپاره په يوه ټاکلې زمانه کې مطلوبې او په زړه پورې گڼل کېږي. برعکس د بيو ټيټوالی د يو شمېر وگړو لپاره په زړه پورې او غوره وي او د پولي سياستوال لپاره اقتصادي معقوليت دی، چې نظر حالاتو او شرايطو ته منځ ته راځي. له بله پلوه په اقتصاد کې لوړې بيې مولد او توليدوونکي او ټيټې بيې مستهلك څېرې، چې پولي سياستوال بيو ته د لوري د ورکولو د کړنلارې په کارولو سره يو له دغو يا دواړه سره ترکيب او گډوي، چې دا انتخاب په بشپړه توگه په اقتصادي حالت پورې تړلی دی.

دا چې د پولي سياستوال لپاره هم د مولد طبقه او هم مستهلك مهم دي، نو له دې امله بايد خلک د طبقه بندۍ له کتگوريو خبر شي، چې په يوه سياست کې له پولي سياستوال څخه موخه په ځانگړې توگه کومې کتگورۍ د خلکو دي او د خلکو کومې کتگورۍ د سياست د عامل او تطبيقوونکي په توگه بولي، چې دا يو جدي اصل دی او بايد پاملرنه ورته وشي.

پولي سياست او پر بيو باندي يې اغېزې

د بيو نوسانات په ظاهري توگه د بيو د لوړېدو او ټيټېدو چاره ده، چې په ډېری ننيو اقتصادي تحليلونو کې د بيو د لوړېدو دنوساناتو په اړه بحث کېږي.

په ډېری تيوري گانو کې اقتصادپوهان د بيو لوړېدل له ۲-۳٪ پورې مجاز بولي او هغه اقتصادي پراختيا بولي. خو په دې وروستيو کې په ځانگړې توگه د شلمې پېړۍ په پای او د يوويشتمې په لومړيو کې تيوري بشپړه شوې ده، ځينې پوهان په دې اند دي چې د بيو لوړېدل نه يوازې د اقتصادي رکود لامل نه گرځي، بلکې د اقتصادي ودې او پرمختگ زمينه برابروي.

فريدمن په دې اړه وايي، د بيو د لوړېدو په صورت کې پانگوال د ډېرې گټې د ترلاسه کولو لپاره او د بيو له لوړوالي څخه د ډېرې گټې اخيستني لپاره ډېرې پانگونې ته مخه کوي، چې د توليد د ډېروالي لامل کېږي، او استخدام ته لار پرانيزي او د استخدام د ډېروالي له امله عوايد لوړ ځي، چې د عوايدو په لوړېدو سره تقاضا او پانگونه ډېروي او بلاخره د اقتصادي ودې او پراختيا لامل گرځي.

بايد وويل شي چې د بيو لوړېدل د لگام په بڼه پاشلی مطلب نه دي، بلکې په مطلوبه اندازه د بيو لوړېدل مقصد دی، له دې پرته يې پايله برعکس ده.

ځينې كسان د دې عقيدې مخالف دي او داسې نظر څرگندوي، چې د بيو د لوړېدو په صورت كې د بيو جدي شكل د توليد عوامل لوړوي او پانگوال اړ كېږي چې د بيو د لوړېدو په صورت كې يوه اندازه خپلې گټې له لاسه وركړي يا د خپل توليد بيه لوړه كړي، چې له امله يې د هېواد پر ملي اقتصاد ناوړه اغېزې پرېوځي. د بيو د لوړېدو يا ټيټېدو د مخنيوي او د هغو د وروستيو ناوړه اغېزو د كنترول په موخه دولتونه جدي تدبېرونه او اقدامات غوره كوي. د بيو نوسانات په مخ پر وده هېوادونو كې نظر پرمختللو هېوادونو ته زيات ليدل كېږي، ځكه د پانگې د كمښت په صورت كې د بيو لوړېدل ناوړې پايلې له ځانه سره لري.

د بيو د لوړوالي لاملونه:

په دې بحث كې له اوږدو خبرو تېرېږو او د اصلي لاملونو په اړه لنډ بحث كوو. د بيو د لوړېدو اصلي لامل د نړۍ د نفوسو او ټولنو زياتوالی دی، چې د خاورو، نفتو او غذايي توکو پر سرچينو يې زيات فشار راوړی دی. بل لامل چې د بيو په لوړېدو كې رول لري او هغه ته اقتصادي معجزه وايي، چې په يو شمېر هېوادونو لكه هند او چين كې د اقتصادي حركت موتور دی. په ساده عبارت بديان تر بې وزلو ډېر مصرف كوي او دا اقتصادي وده د متوسطې طبقې له مصرفوونكو څخه يوه نوې ډله جوړوي، چې غوښه او تيار شوي خواره ډېر مصرفوي. د بيو د لوړېدو بل لامل د چاپېريالي ژوند فشار دی، چې د نړۍ پر مخ پر زياتېدو دی، همداشان د نړۍ د اوبو او هوا بدلون او گرمېدا د بيو پر لوړوالي تاثير ښندي او همداشان د كرنيزو ځمكو له منځه تگ او كمېدل هم لويې اغېزې لري.

د بيو د لوړوالي ټولې لاملونه

د بوديجې د كسر سياست

د دولت د بوديجې كسر د تورم له مهمو لاملونو څخه گڼل كېږي، چې دولت د خپلو لگښتونو د پراختيا په پايله كې د بوديجې له كسر سره مخ كېږي. په دې صورت كې دولت په دې لټه كې كېږي، چې د بوديجې كسر د اضافي نوټونو د نشر له لارې تمويل كړي يا بله داسې لار رامنځ ته كړي چې د پيسو مجموعه له بدلونونو پرته د توکو په مقدار كې زياته كړي، په دې صورت كې د پيسو د اندازې له زياتوالي سره متناسب بالقوه تقاضا ډېرېږي او بيې لوړېږي.

د دولتي لگښتونو په ساختمان كې بدلونونه:

په هغه صورت كې چې د دولت د لگښتونو ساختمان منفي بدلون وليد، دا لگښتونه به د توکو او توليد د رامنځته كولو په موخه نه، بلكې د عادي استهلاكي لگښتونو د اتمام په موخه وکارول شي او دا ډول كړنې د بيو د لوړوالي لامل گرځي.

په دولتي برخه کې د استخدام ډېروالی:

لومړنۍ موخه چې دولت یې لټوي او ډیري پر انفلاسیون بدلیږي، د لوړ استخدام موخې دي، چې د لوړ استخدام موخه باید د ثابتو بیو له سطحې سره همغږې وي او لوړ استخدام باید د خپلو انفلاسیوني سیاستونو عواقبو ته په پام سره ولټوي، له دې پرته د بالقوه تقاضا د بدلون لامل کېږي او بیې لوړې ځي. دا چې بیې د بېلابېلو لاملونو له امله لوړې ځي، نو په دې صورت کې خلک او سپموونکي د خپلو لګښتونو د پوره کولو لپاره د خپلو سپماوو له سرچینوو څخه ګټه اخلي او د بالقوه متقاضیانو په توګه په بازار کې راڅرګندېږي، چې د دې کار په پایله کې بیې لوړېږي.

د ثابتو پیروندو په موخه استفادې:

په اقتصادي حالتونو کې چې د پیسو درلودونکي احساس کړي، چې پولي ارزښت له ټیټیدو سره مخ دی، خپلې پیسې پر ثابتو مالونو او اسعارو باندې ورکوي، چې په دې سره ثابتو شتمنیو ته تقاضا لوړېږي او بیې پورته خېژي.

د څلورم څپرکي د مطلبونو لنډیز:

په دې څپرکي کې په اقتصاد کې د پیسو د رول او اهمیت په پام کې نیولو او پر وګړیز او ټولنیز ژوندانه باندې د هغو د اغېزو په اړه بحث وشو.

همداشان د پیسو د ارزښت ثبات او استقرار، د مالونو له اندازې سره یې اړیکې او د هغو د ګرځیدو چټکتیا وڅېړل شو د پیسو کورنی او بهرنی ارزښت او د پیسو او توکو د مجموعي مقدار ترمنځ تناسب او د بیو د نرخ فورمول ترلاسه او بحث پرې وشو.

وروسته په دې څپرکي کې د فریدمن نظریه چې د بیو د سطحې د لوړوالي په اړه وه او د پانګوالو، د تشویق، د تولید د زیاتوالي، استخدام او بلاخره تقاضا د زیاتوالي لامل کېده او د هغه مخالف نظرونه وڅېړل شول. همداراز په دې څپرکي کې د بیو د سطحې د ټاکلو څرنګوالی د فیشر د مبادلې د معادلې په واسطه رامنځ ته شو او په دې برخه کې د نویو او کلاسیکو اقتصادپوهانو نظرونه تحلیل او تجزیه شول او همداشان د بیو مطلوبه سطحه چې د پولي سیاستو لاندې هدف یې برابر او د اقتصادي حالتونو په پام کې نیولو سره مو مطلوب قیمت تحلیل کړ.

بلاخره د دې څپرکي په پای کې مو د بیو د لوړوالي لاملونه او هغه پولي لاملونه چې په اقتصاد کې مهمه موضوع ګڼل کېږي او په ټولنه کې انفلاسیون رامنځ ته کوي، وڅېړل. هیله کېږي چې لوستوال له موضوع څخه ښه نتیجه او اخځ وکړای شي په پیسو او پولي سیاست پورې اړوند مسایل او ستونزې په سمه توګه تحلیل او تجزیه کړای شي او په ورځنیو چارو کې یې عملي کړي.

د څلورم څپرکي پوښتنې

- ۱ - د پیسو شتون په یوه ټولنه کې ولې په کافي اندازه اړین دی؟
- ۲ - د پیسو د ارزښت، د پیسو د مقدار او د توکو د مقدار ترمنځ اړیکې څه ډول دي، تشریح یې کړئ؟
- ۳ - د پیسوکورنۍ او بهرنۍ ارزښت سره پرتله کړئ؟
- ۴ - د بیو د نرخ فورمول استخراج کړئ؟
- ۵ - کوم عوامل په مخ پر وده هېوادونو کې د پولې ارزښت د بې ثباتۍ او نه استقرار لامل کېږي او د مخنیوي لپاره یې له کومې وسیلې کار اخلي؟
- ۶ - د بیو د لوړوالي په اړه د فریدمن نظریه او د هغه مخالفې نظریې تحلیل کړئ؟
- ۷ - مجموعي عرضه او مجموعي تقاضا تعریف کړئ؟
- ۸ - د مطلوبو بیو سیاست د پولې سیاست له نظره څه دی، تشریح یې کړئ؟
- ۹ - که د ځینو توکو یا موادو بیې لوړې شي، ایا دا نتیجه اخیستلی شو، چې د پیسو ارزښت ټیټ شوی، شرحه یې کړئ؟
- ۱۰ - د بیو د لوړوالي پولې لاملونه کوم دي، شرحه یې کړئ؟

سرچينې او اخځليکونه

- ۱- پل ساموئيلسن ونورد هاوس {اصول علم اقتصاد (جلد دوم)} تهران ۱۳۸۴
- ۲- ډاکټر ویم کوسټرس {اقتصاد و سياست هاي پولي} کابل ۱۳۸۵
- ۳- پول، ارزو بانکداري (مؤلف ډاکټر يوسف فرجي) ۱۳۸۷
- ۴- پول، ارزو بانکداري (فریدریک میسکین)
- ۵- پول و کریدت (سید مسعود) ۱۳۸۷
- ۶- سياست پولي و انفلاسیون نویسنده گان: کارل اي - کيس وري سي- فيز (مترجم جاوید شعبي)
- ۷- مترجم احمد جاوید شعبي
- ۸- استاد پوهنځي اقتصاد پوهنتون کابل
- ۹- نورد هاوس پل ساموئيلسن (اصول علم اقتصاد جلد دوم) محل نشر: انتشارات علمي و فرهنگي کتبه صحافي: چهر تهران ۱۳۸۴.
- ۱۰- کوسټرس ډاکټر ویم (اقتصاد و سياست هاي پولي) کابل ۱۳۸۵
- ۱۱- ډاکټر فرجي يوسف (پول، ارز و بانکداري) ناشر: شرکت چاپ و نشر بازرگاني وابسته به موسسات مطالعات و پژوهش هاي بازرگاني تهران ۱۳۸۷
- ۱۲- میثکيني فریدریک (پول، ارز و بانکداري) ناشر اطلاعات تهران ۱۳۷۸
- ۱۳- سید مسعود (پول و کریدت) پوهنتون کابل ۱۳۸۷
- ۱۴- کيس وري سي- فير- کارل اي مترجم احمد جاوید شعبي "پوهنځي اقتصاد پوهنتون کابل ناشر انتشارات سعید ۱۳۸۸
- ۱۵- مجله بانک (د افغانستان بانک) سال دوم شماره چهاردهم ماه اسد ۱۳۸۷
- ۱۶- پست الکترونيکي Magazine@centralbank.gov.at
- ۱۷- صفحه الکترونيکي WWW.centralbankgov.at

د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د ښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې د عیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاگردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سر کې یې تصمیم ونيو، چې په ښوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیا کتنه وکړي او ورپسې بیا د شاگردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوشښ وکړي. د خدای (ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د ښوونکو په میرانې او همت سره د ادارې او حسابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاگردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي. د علم او معرفت له ټولو لوستونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، گرانو شاگردانو او د تخنیکي او مسلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شان له ټولو خپرونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کېږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښوونکو او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د مسلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مسلکي، تخنیکي او علمي مطالبو او مفاهیمو د څرنګوالي په هکله خصوصاً د هغوی املايي او انشایي اشتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې گرانو شاگردانو ته له دې څخه ښه، غوره، گټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شان له گرانو شاگردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او استفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ستونزې، فقر او وروسته پاتې والی په نظر کې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوشښ او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاگردانو او محصلینو د گټې وړ وګرځي.

پته: د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنیکي زده کړو معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا ریاست

د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مدیریت

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**